

Formacija odgojitelja i odgojiteljica za odgoj u vjeri u predškolskim ustanovama

Burić, Valerija

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište u Zagrebu, Katolički bogoslovni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:222:621692>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)
[University of Zagreb](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET**

DIPLOMSKI RAD

**FORMACIJA ODGOJITELJA I ODGOJITELJICA ZA ODGOJ U
VJERI U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA**

VALERIJA BURIĆ

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
INSTITUT RELIGIJSKIH ZNANOSTI
DIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ TEOLOŠKO-RELIGIJSKIH ZNANOSTI

DIPLOMSKI RAD

FORMACIJA ODGOJITELJA I ODGOJITELJICA ZA ODGOJ U VJERI
U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA

VALERIJA BURIĆ

MENTORICA: Izv. prof. dr. sc. Kata s. Amabilis Jurić

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET

IZJAVA O AUTORSTVU DIPLOMSKOGA RADA

Izjavljujem da je moj diplomski rad *Formacija odgojitelja i odgojiteljica za odgoj u vjeri u predškolskim ustanovama*

izvorni rezultat mojeg rada te da su svi korišteni izvori, kako objavljeni tako i neobjavljeni, primjereno citirani ili parafrazirani te navedeni u popisu literature na kraju rada.

U Zagrebu, _____
(datum i godina)

(vlastoručni potpis studenta/studentice)

FORMACIJA ODGOJITELJA I ODGOJITELJICA ZA ODGOJ U VJERI U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA

Sažetak

U današnje vrijeme većina predškolske djece pohađa predškolske ustanove (vrtići) koje im pružaju razne oblike odgoja. Tako postoje predškolske ustanove koje nude mogućnost vjerskog odgoja predškolske djece. Glavni cilj ovoga rada je vidjeti kakvu vrstu školovanja moraju završiti odgojitelji i odgojiteljice da bi mogli provoditi vjerski odgoj u predškolskim ustanovama. Na temelju mnogobrojne literature dostupne na hrvatskom jeziku u prvome poglavlju bit će govora o provođenju vjerskog odgoja, predškolskom djetetu koje je subjekt odgoja i obrazovanja te programskom oblikovanju katoličke odgojne ponude, a u drugome poglavlju naglasak će se staviti na profil odgojitelja i odgojiteljice u vjeri te njihovu formaciju za vjerski odgoj u predškolskim ustanovama. Iz empirijskog istraživanja proizlazi činjenica da odgojiteljice smatraju kako više prostora treba dati praktičnim kolegijima (*Kateheza Dobrog Pastira*) u odnosu na one teorijskog sadržaja.

Ključne riječi: odgojitelji, formacija, vrtić, vjerski odgoj, dijete, *Kateheza Dobrog Pastira*

TRAINING EDUCATORS FOR RELIGIOUS EDUCATION IN PRE-SCHOOL INSTITUTIONS

Summary

Nowadays, most preschool children attend preschool institutions (kindergartens) that provide them with various forms of upbringing. Thus, there are preschool institutions that offer the possibility of religious education of preschool children. The main goal of this paper is to see what kind of education educators must complete in order to be able to conduct religious education in preschool institutions. Based on the numerous literature available in the Croatian language, the first chapter will talk about the implementation of religious education, preschool children who are the subject of education and program matication of the Catholic educational offer, and in the second chapter the emphasis will be placed on the profile of educators in the faith and their formation for religious education in preschool institutions. From the empirical research comes the fact that educators believe that more space should be given to practical courses (*Catechesis of Good Shepherd*) compared to those of theoretical content.

Keywords: educators, formation, kindergarten, religious education, child, *Catechesis of Good Shepherd*

Sadržaj

Uvod	1
1. Odgoj u vjeri djeteta rane i predškolske dobi u predškolskim ustanovama..	2
<i>1.1. Provođenje vjerskog odgoja.....</i>	<i>2</i>
1.1.1. Odgoj.....	2
1.1.2. Vjerski odgoj.....	4
1.1.3. Zakonski dokumenti za provođenje vjerskog odgoja.....	7
<i>1.2. Predškolsko dijete – subjekt odgoja i obrazovanja.....</i>	<i>10</i>
1.2.1. Dijete.....	10
1.2.2. Religiozni odgoj djeteta prije rođenja.....	11
1.2.3. Religiozni odgoj djeteta od rođenja do treće godine.....	12
1.2.4. Religiozni odgoj djeteta od treće do šeste godine.....	14
<i>1.3. Programsko oblikovanje katoličke odgojne ponude.....</i>	<i>15</i>
1.3.1. Dječji vrtići.....	15
1.3.2. Polazišta i temeljni aspekti religiozno-pedagoške koncepcije.....	17
1.3.3. Ciljevi, zadaće i sadržaj <i>Programa</i>	19
1.3.4. Provođenje i izvođenje <i>Programa</i>	21
2. Formacija odgojitelja i odgojiteljica u vjeri.....	23
<i>2.1. Lik odgojitelja i odgojiteljice u vjeri.....</i>	<i>23</i>
2.1.1. Općeljudski i stručni profil.....	23
2.1.2. Duhovno-vjernički profil.....	24
2.1.3. Kompetencije odgojitelja i odgojiteljice u vjeri.....	27
<i>2.2. Formacija odgojitelja i odgojiteljica za vjerski odgoj u predškolskim ustanovama.....</i>	<i>30</i>
2.2.1. Teološko-katehetsko doškoloavanje odgojitelja i odgojiteljica za vjerski odgoj u predškolskim ustanovama.....	31
2.2.2. Empirijsko istraživanje odgojiteljica u vjeri ak. god. 2022./2023.....	33
2.2.3. Komparacija empirijskih istraživanja.....	42
Zaključak.....	46
Literatura.....	47

Uvod

Vjerski odgoj, osim u školama i župama, može se provoditi i u predškolskim ustanovama (vrtići). Provodi se među djecom predškolske dobi, od treće godine njihova života sve do polaska u školu te im je prvi korak na njihovom putu u kršćanski život. Da bi se vjerski odgoj u predškolskim ustanovama mogao provoditi, potrebni su osposobljeni odgojitelji i odgojiteljice koji su završili program cjeloživotnog obrazovanja *Teološko-katehetsko doškolovanje za vjerski odgoj u predškolskim ustanovama* tijekom kojeg ih se kroz godinu dana priprema za provođenje vjerskog odgoja u predškolskim ustanovama. Za potrebe ovoga rada provela sam jedno kratko istraživanje među odgojiteljicama koje su ak. god. 2022./2023. pohađale program cjeloživotnog obrazovanja *Teološko-katehetsko doškolovanje za vjerski odgoj u predškolskim ustanovama* čiji su ciljevi bili ispitati zašto su odgojiteljice odlučile upisati navedeni *Program* cjeloživotnog obrazovanja, što ih je potaknulo da žele provoditi vjerski odgoj u predškolskim ustanovama te kako je okolina u kojoj rade prihvatila njihovo upisivanje *Programa*.

Rad se sastoji od dva poglavlja. Prvo poglavlje, pod naslovom *Odgoj u vjeri djeteta rane i predškolske dobi u predškolskim ustanovama* sastoji se od tri djela. U prvome djelu govori se općenito o odgoju i vjerskom odgoju te se spominju zakonski dokumenti važni za provođenje vjerskog odgoja. Predmet istraživanja drugog djela je dijete te njegov religiozni odgoj prije rođenja, od rođenja do treće godine i od treće do šeste godine života. U trećem djelu govori se o dječjim vrtićima, polazištima i temeljnim aspektima religiozno-pedagoške koncepcije te ciljevima, zadaćama, sadržaju, provođenju i izvođenju *Programa*.

Drugo poglavlje, *Formacija odgojitelja i odgojiteljica u vjeri* sastoji se od dva djela. Prvi dio govori o općeljudskom/stručnom i duhovno vjerničkom profilu odgojitelja i odgojiteljica u vjeri te o njihovim kompetencijama dok se u drugome djelu naglasak stavlja na teološko-katehetsko doškolovanje odgojitelja i odgojiteljica za vjerski odgoj u predškolskim ustanovama. Na kraju se iznose rezultati empirijskog istraživanja odgojiteljica u vjeri provedenog ak. god. 2022./2023. te njegovoj usporedbi s prethodno provedenim sličnim istraživanjem.

1. Odgoj u vjeri djeteta rane i predškolske dobi u predškolskim ustanovama

1.1. Provođenje vjerskog odgoja

1.1.1. Odgoj

Prije nego pređemo na vjerski odgoj predškolskog djeteta, potrebno je krenuti od shvaćanja odgoja u najopćenitijem pedagoškom smislu. Tako *Hrvatska enciklopedija* definira odgoj kao proces izgrađivanja, razvijanja i oblikovanja čovjeka u njegovim ljudskim odlikama. Odgojem se na nove naraštaje prenose društveno-povijesna iskustva čovječanstva, stečevine kulture i civilizacije. Kad je riječ o odgoju na individualnoj razini onda treba istaknuti da se on sastoji od razvoja na tjelesnom, intelektualnom, moralnom, estetskom i radnom području; od oblikovanja racionalne, emocionalne i voljne sfere; stjecanja potrebnih znanja, umijeća i navika te izgradnje karakternih crta i pozitivnih odlika ljudske osobnosti. U pedagoškom smislu odgoj predstavlja svjesnu, namjernu, društveno organiziranu, pedagoški osmišljenu djelatnost da bi se ostvarila ljudska težnja k postizanju ideala i odgojne svrhe. Promatrajući ga u užem smislu, odgoj bi bio izgrađivanje osobnosti njegovanjem pozitivnih ljudskih odlika.¹ Odgojem se promiču, strukturiraju i učvršćuju temeljne osobne sposobnosti da bi se život mogao živjeti svjesno, slobodno, odgovorno i solidarno, kako u svijetu tako i s drugima, tijekom vremena i sukladno dobi, kroz međuljudske odnose i društveno-povijesno organizirani život, između osobne nutrine i transcendencije. Odgoj se može tumačiti na različite načine. Tako npr. u svakodnevnoj upotrebi riječ je o posebnoj ljudskoj aktivnosti koja je povezana s posebnim ulogama (roditelji, odgojitelji, učitelji, nastavnici...) te je usmjeren njegovanju, skrbi i formiranju pojedinca jednog naraštaja u razvoju. S druge strane, u modernom svijetu odgoj je predstavljen kao posao i zadaća onoga tko pripada naraštaju u razvoju. Nadalje, on se može promatrati i kao proces, pri čemu se misli na organizirani slijed postupaka koji se usmjeravaju na strukturiranje i učvršćenje osobnosti i njezina relacijskog odnosa. U svakodnevnom govoru odgoj predstavlja sustav ili cjelinu struktura, institucija, osoba i postupaka u kojima se

¹ Usp. odgoj. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 27. 10. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44727>>.

cjelovito ili djelomično ostvaruju prethodno spomenuta značenja.² Kad je riječ o odgoju kao intencionalnoj aktivnosti onda se radi o svjesnoj, namjernoj te planskoj aktivnosti, kojom društvo na razne načine utječe na razvijanje i formiranje drugih ljudi u određeni oblik ljudskosti, zrelosti ili sposobnosti za život i suživot s drugima u društvu.³ U tom smjeru idu i promišljanja suvremenih pedagoga. Za A. Vukasovića odgoj je temeljni uvjet, čimbenik i nositelj razvitka čovjeka i ljudske zajednice te mu omogućuje postati Čovjekom, a to znači da bez odgoja ne bi bilo čovjeka, čovječanstva, povijesti i kulture ljudske zajednice. Stoga je glavna, bitna i stalna odrednica ljudskog života odgoj koji je na jednak način važan u životu kako pojedinca tako i u povijesnom razvitku čovječanstva. U tom kontekstu odgojna nastojanja trebaju biti upravljena na izgrađivanje čovjeka u kojemu se skladno povezuju tjelesne sposobnosti i zdravlje, duhovno bogatstvo, intelektualne sposobnosti i istinoljubivost, moralna snaga i dobrotu, estetski smisao, kultura rada, učinkovitost i stvaralaštvo. Pod glavnom svrhom odgoja Vukasović podrazumijeva izgrađenu *osobnost* koju obilježava istinski humanizam, smisao za vrijednosti, čovjekoljublje i najplemenitije ljudske odlike. Takva osobnost je opće dobro, najviša vrijednost u ljestvici ovozemaljskih vrijednosti, vrijednost po sebi.⁴ Prema njemu odgoj ne smije biti vrijednosno neutralan, nego duboko vrijednosno angažiran, što znači da bi trebao služiti ostvarivanju ljudskih, općeljudskih te generičkih vrijednosti. Također smatra kako odgoj nije i ne smije biti informiranje, zato što svoj smisao izražava u ljudskom formiranju. Odgoj je također proces oblikovanja čovjeka od individue, koja je dana i rađa se, do ličnosti koja je zadana društveno-pedagogijski i oblikuje se u odgojnom procesu.⁵ Nadalje, N. Pastuović pod pojmom odgoja smatra organizirano učenje vrijednosti, stavova te navika (motivativne osobine) koje se uče više uz pomoć čuvstvenih nego kognitivnih procesa. U motivativnim osobinama važnija je čuvstvena sastavnica od kognitivne⁶, te se stoga odgoj smatra organiziranim afektivnim učenjem.⁷ Također odgoj je i organizirano učenje motiva gdje se pod

² Usp. Carlo NANNI, Odgoj, u: Ivan MARIJANOVIĆ (ur.), *Leksikon odgojno – obrazovnih znanosti*, Zagreb, 2017., 685.

³ Usp. Vladimir VUJČIĆ, *Opća pedagogija. Novi pristup znanosti o odgoju*, Zagreb, 2013., 184-185.

⁴ Usp. Ante VUKASOVIĆ, Odgojna preobrazba u teleologijskom i aksiologijskom ozračju, u: *Odgojne znanosti*, 12 (2010.) 1, 98-99.

⁵ Usp. Ante VUKASOVIĆ, Odgoj za etičke vrijednosti u obitelji i školi, u: *Obnovljeni život*, 46 (1991.) 1, 52-53.

⁶ Usp. Nikola PASTUOVIĆ, Odgoj odraslih, u: *Andragoški glasnik*, 14 (2010.) 1, 9.

⁷ Usp. Nikola PASTUOVIĆ, *Edukologija: integrativna znanost o sustavu cjeloživotnog obrazovanja i odgoja*, Zagreb, 1999., 45; Nikola PASTUOVIĆ, Odgoj odraslih, 9.

motivima podrazumijevaju psihičke osobine koje djeluju na usmjerenost, intenzitet te trajanje određenog ponašanja pojedinca.⁸

Kad razmišljamo o odgoju, ne možemo zanemariti činjenicu da je on povezan s obrazovanjem, pod kojim se podrazumijeva organizirani pedagoški proces stjecanja znanja i razvijanja spoznaje. Prema dobi odgajnika razlikujemo predškolsko, školsko i obrazovanje odraslih. Stoga se, primjereno dobnim skupinama, planovima i programima, utvrđuju sadržaji i trajanje obrazovanja, kojima se osiguravaju obrazovni standardi za svako obrazovno razdoblje. Osim toga, obrazovanje je i dio odgoja i pedagoškoga djelovanja koje se izravno povezuje s intelektualnim odgojem. Temelji se na učenju pa se zbog toga ne odnosi samo na stjecanje znanja nego i na svladavanje učenja, tj. »učenje učenja«.⁹

1.1.2. Vjerski odgoj

U religiozno-pedagoškom području, katehezom se u najširem smislu riječi smatra odgoj vjere posredstvom riječi te se u tom kontekstu može govoriti o vjerskom odgoju djece rane i predškolske dobi. Prema tome, vjerski odgoj djece rane i predškolske dobi namijenjen je djeci od treće godine života sve do polaska u školu.¹⁰ Vjerski odgoj je samo jedan dio cjelovitog razvoja djeteta¹¹ te je prvi stupanj na putu uvođenja u kršćanski život.¹² Temelji se na psihologiji duhovnog razvoja, jer je svako dijete cjelovita osoba od rođenja; sakramentu krštenja kojim dijete postaje punopravni član Crkve; na prisutnosti djece u božanskoj objavi zapisanoj u knjigama Staroga i Novoga zavjeta u kojima se na mnogo mjesta govori o tome.¹³ Daljnje utemeljenje vjerskog odgoja djece rane i predškolske dobi otkrivamo u osobi Isusu Kristu, što je vidljivo u činjenici da su djeca krštena u njegovo ime. Povezano s time, kao o Isusu Kristu, tako i o svakom djetetu možemo govoriti kao o *došašću, rođenju i Bogojavljenju*. Govor o

⁸ Usp. Nikola PASTUOVIĆ, *Edukologija: integrativna znanost o sustavu cjeloživotnog obrazovanja i odgoja*, 45.

⁹ Usp. obrazovanje. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 27. 10. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44619>>.

¹⁰ Usp. Emilio ALBERICH, Kateheza, u: Marko PRANJIC (ur.), *Religijsko-pedagoško katehetski leksikon*, Zagreb, 1991., 333.

¹¹ Usp. Alojzije HOBLAJ, *Teološko-katehetska ishodišta vjerskog odgoja u ranom djetinjstvu*, Zagreb, 2006., 31.

¹² Usp. Gianfranco FREGNI, Kateheza predškolske djece, u: Marko PRANJIC (ur.), *Religijsko-pedagoško katehetski leksikon*, Zagreb, 1991., 337.

¹³ Usp. Gianfranco FREGNI, Kateheza predškolske djece, 337-338.

djetetu kao o *došašću* proizlazi iz činjenice da odgoj djeteta, a samim time i vjerski odgoj, započinje prije djetetova rođenja. Sukladno tome, kada se zaručnike priprema za brak, treba im se osvijestiti činjenica da su oni prvi odgojitelji u vjeri svojoj djeci zato što majka u svojoj utrobi nosi dijete i uspostavlja tajanstveni i stvarni odnos između sebe i djeteta. Isus je radosno iščekivan od svoje majke i naroda, pa je tako i svako dijete iščekivano od svoje obitelji. O svakom djetetu možemo govoriti kao o *rođenju* (*Božiću*). Isus Krist predstavlja svjetlo svakom čovjeku koji dolazi na svijet. Dijete, kada se rodi, dolazi na svjetlo, u svojoj obitelji, domu i župnoj zajednici, koji ga prihvaćaju svojim. Govor o djetetu kao o *Bogojavljenju* možemo povezati s rečenicom iz Lukina evanđelja: »A dijete je raslo, jačalo i napunvalo se mudrosti i milost je Božja bila na njemu« (Lk 2,40). Kao što je i sam Isus rastao, tako i djeca rastu u mudrosti, dobi te milosti pred Bogom i ljudima. Od samog početka djeca ovise o drugima, što ni u kojem slučaju ne znači da su »prazne posude« koje treba ispuniti. Takvo promišljanje bila bi ne samo znanstvena nego i praktična zabluda za odgojitelje, koji dan za danom imaju priliku uvjeriti se da su djeca svijet sa svojom kulturom, civilizacijom, pobožnošću, bogatstvom mašte, osjećajima, skrivenim darovima koji se postupno bude i napreduju. Između djece i odraslih otkriva se mogućnost komuniciranja i prije nego je dijete sposobno za verbalno komuniciranje. U tom smislu govor odrasle osobe usmjeren na dijete ne smije biti sredstvo pritiska u izvršavanju zapovijedi, već način komuniciranja za uspostavljanje zajedništva između djece i odraslih kako bi se hodilo zajedno.¹⁴

Suvremeni predškolski kršćanski odgoj pomaže djetetu da vlastitim sposobnostima uči uspješno živjeti život te se tako isključuje pokušaj da se njemu pristupa kao nečemu što bi u okviru odgojno-obrazovnog planiranja bilo funkcionalno ili strukovno usmjereno. U njegovom praktičnom izvođenju potrebno je izabrati one sadržaje koji će najviše pridonijeti procesu njegova životnog ostvarivanja. U tom kontekstu zadaća religiozne pedagogije predškolskog odgoja je osposobiti dijete za cjelovit doživljaj svijeta, što znači da mu se treba omogućiti da u njemu dokuči, susretne i bude ponesen onime što nadilazi njegovo racionalno poimanje, da stekne iskustva na različitim područjima i s različitim dimenzijama svijeta te da razvije sposobnost divljenja, čuđenja, sućuti i žalovanja. Prema tome, ostvarivanje vjerskog odgoja djece predškolske dobi kao cilj ima povezivanje djeteta s prirodom na intenzivan način. To se očituje kroz činjenicu da

¹⁴ Usp. Gianfranco FREGNI, Kateheza predškolske djece, 337.

se dijete susreće s prirodnim procesima i promatranjem njihovih pojava, kao što su nicanje, rast, odrastanje, sazrijevanje, urod plodova, smiraj dana, noćni počinak, smjena dana i noći i smjena svijetla i tame. Osim toga, treba imati na umu da dijete kroz igru doživljava pojmove s pomoću četiri važna osjetila, a to su promatranje, mirisanje, doticanje i opipavanje. U procesu pojmovnog stvaranja kroz igru važna je uloga odgojitelja koja se očituje u tome da kod djeteta probudi prethodna iskustva koja je steklo o određenom pojmu te mu omogućiti neplanirano i slobodno izražavanje. Prostor i ozračje u kojem se dijete igra kao i didaktički materijali kojima se koristi trebaju ga poticati da na što bolji način izrazi unutrašnje slike i doživljaje kroz kreativnost te se tako dobiva uvid u sposobnost izražavanja, identitet, iskustvo i stvaralačke sposobnosti. Kao zaključak nameće nam se činjenica da vjerski odgoj doprinosi djetetovim sposobnostima te ga se ne smije odvajati od odgojno-obrazovnog procesa, nego provoditi u integracijskom obliku.¹⁵

U postmodernom vremenu ni u jednom drugom odgojno-obrazovnom području ne postavljaju se tolika pitanja kao na području religioznoga odgoja i naobrazbe. To su pitanja poput: Smije li se dijete religiozno odgajati? Može li se dijete i bez religioznoga odgoja skladno razvijati i imati sretno djetinjstvo? Ne opterećuje li se time dijete nečim što ne korespondira s njegovim potrebama?... Autorica knjige *Vjerski odgoj djece predškolske dobi u Hrvatskoj* ističe da se na ova i slična pitanja donosi skica odgovora u afirmativnom obliku te upućuje da svako proširenje odgovora na pitanje treba tražiti u djetetu metodom promatranja tako da dijete samo odgovori pridonosi li religiozna dimenzija dinamici razvoja svih ostalih područja osobnosti, kako je to činila M. Montessori. Tijekom istraživanja promatrači su uspjeli, uz pomoć reprezentativnih uzoraka djece, prikupiti dokumente u kojima stoji da u predškolskom djetetu postoji spontana religioznost kao ljudska potreba i sposobnost. Rezultati istraživanja se mogu sažeti u tri zaključka: U djetetu postoji velika potreba za religioznim sadržajima kao i postojana želja da ostanu s njima u komunikaciji slušanjem i samostalnim aktivnostima; u komunikaciji s religioznim sadržajima dijete prožima duboki osjećaj spokojnoga mira, radosti i zanosa; poneki sadržaji djetetu su bliski kao da su dio njega samoga i kao da ih je ono oduvijek poznavalo. Ne radi se o poznavanju kao rezultatu učenja, već o nečem vitalnom: čini se da religioznim odgojem dijete prima nešto što duboko korespondira s njegovom potrebom da se kao osoba skladno izgradi. Kao što je vidljivo iz navedenog

¹⁵ Usp. Alojzije HOBLAJ, *Teološko-katehetska ishodišta vjerskog odgoja u ranom djetinjstvu*, 32-40.

sadržaja, rezultati istraživanja upućuju na činjenicu da je predškolska dob, zbog snage koja djecu privlači religioznim sadržajima i porukama, religiozno osjetljivo razdoblje te je to ona snaga koja upravlja djetetovim razvojem. Pritom se nikako ne smije zaboraviti vitalna želja koja teži ostvarenju u razdoblju ranoga djetinjstva. Da je tomu tako svjedoči zadovoljstvo djeteta proizašlo iz zadovoljenja vitalne potrebe za religioznim koje se ne može usporediti s drugim zadovoljstvom. Ovdje je važan stav odgojitelja ili odgojiteljice koji trebaju biti upoznati s djetetovim potrebama i religioznim sadržajem koji je u skladu s tim potrebama.¹⁶ Stoga A. Hoblaj s pravom konstatira da »uskratiti djetetu religiozno iskustvo značilo bi *iznevjeriti* ga u njegovim najdubljim potrebama, zatvoriti mu pristup punini doživljaja one zbilje svijeta i života u koju je ono samo uronjeno«. ¹⁷

1.1.3. Zakonski dokumenti za provođenje vjerskog odgoja

Za provođenje vjerskog odgoja u predškolskim ustanovama u Republici Hrvatskoj treba ponajprije spomenuti dva ugovora: *Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske na području odgoja i kulture*¹⁸ te *Ugovor o katoličkom vjeronauku u javnim školama i vjerskom odgoju u javnim predškolskim ustanovama*¹⁹, kojima su regulirana pravna polazišta za provođenje vjerskog odgoja. Na temelju *Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske na području odgoja i kulture*, potpisanom u Zagrebu 19. prosinca 1996. godine, dogovoreno je da »Republika Hrvatska, u svjetlu načela o vjerskoj slobodi, poštuje temeljno pravo roditelja na vjerski odgoj djece te se obvezuje da će, u sklopu školskoga plana i programa i u skladu s voljom roditelja ili skrbnika, jamčiti nastavu katoličkoga vjeronauka u svim javnim osnovnim i srednjim školama i u predškolskim ustanovama, kao obveznoga predmeta za one koji ga izaberu, pod istim uvjetima pod kojima se izvodi nastava ostalih obveznih predmeta«. ²⁰ Osim toga, članak 7. govori o tome kako mjerodavne vlasti na crkvenom i državnom području trebaju

¹⁶ Usp. Kata s. Amabilis JURIC, *Vjerski odgoj djece predškolske dobi u Hrvatskoj. Teološko-katehetska, religiozno-pedagoška i pravna ishodišta*, Zagreb, 2023., 179-180; Alojzije HOBLAJ, *Teološko-katehetska ishodišta vjerskog odgoja u ranom djetinjstvu*, 156-157.

¹⁷ Alojzije HOBLAJ, *Teološko-katehetska ishodišta vjerskog odgoja u ranom djetinjstvu*, 157.

¹⁸ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske*, Zagreb, 2001., 204.

¹⁹ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske*, 113.

²⁰ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Ugovor o suradnji na području odgoja i kulture*, u: Nikola ETEROVIĆ (komentar), *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske*, čl. 1 § 1.

paziti da se vjerski odgoj u predškolskim ustanovama odvija sadržajno i didaktičko-metodički kvalitetno poštujući crkvene i državne zakone.²¹

Ugovor o katoličkom vjeronauku u javnim školama i vjerskom odgoju u javnim predškolskim ustanovama potpisan je između Vlade Republike Hrvatske i Hrvatske biskupske konferencije u Zagrebu 29. siječnja 1999. godine. Ovaj se *Ugovor* odnosi na pitanja koja su vezana uz provođenje katoličkog vjerskog odgoja u predškolskim ustanovama. Prema ovom *Ugovoru* katolički vjerski odgoj u javnim predškolskim ustanovama ostvaruje se u okviru cjelokupnoga odgojnog procesa na temelju *Programa* koji izrađuje Hrvatska biskupska konferencija, a odobrava Ministar znanosti i obrazovanja.²² U članku 1. *Ugovora* spominje se vjerski odgoj djece u predškolskim ustanovama gdje se određuje da takva vrsta odgoja može izvoditi ako roditelji ili skrbnici djeteta daju pisanu izjavu o pohađanju vjerskog odgoja ravnatelju predškolske ustanove.²³ Nadalje, članak 3. govori o izvođenju katoličkog vjerskog odgoja u predškolskim ustanovama u okviru cjelokupnog odgoja prateći program katoličkoga vjerskog odgoja predškolske djece koji priprema Hrvatska biskupska konferencija.²⁴ Što se tiče osoba koje mogu provoditi vjerski odgoj u članku 5. se naglašava da se radi isključivo o osobama koje su dobile ispravu o kanonskom mandatu (*missio canonica*) od dijecezanskog biskupa, a trebaju se pridržavati važećih propisa Republike Hrvatske. Dijecezanski biskup može opozvati kanonski mandat za podučavanje vjerskog odgoja u slučaju kad postoje nedostaci u ispravnosti naučavanja i na području osobnog ćudoređa.²⁵ Prema čl. 6. navodi se tko sve može izvoditi vjerski odgoj u predškolskim ustanovama. To mogu biti odgojitelji predškolske djece koji trebaju imati stručnu spremu utvrđenu propisima Republike Hrvatske te adekvatnu teološko-katehetsku, psihološko-pedagošku i didaktičko-metodičku spremu za provođenje vjerskog odgoja. Kada za izvođenje vjerskog odgoja ne postoji odgovarajuća osoba, može ga izvoditi i druga osoba kojoj dijecezanski biskup mora izdati ispravu o kanonskom mandatu.

²¹ Usp. *Isto*, čl. 7 § 1.

²² Usp. Marijana MOHORIĆ, Doprinos vjerskog odgoja cjelovitom razvoju djece rane i predškolske dobi, u: *Magistra ladertina*, 12 (2017.) 1, 62.

²³ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Ugovor o katoličkom vjeronauku u javnim školama i vjerskom odgoju u javnim predškolskim ustanovama*, u: Nikola ETEROVIĆ (komentar), *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske*, čl. 1 § 6.

²⁴ Usp. *Isto*, čl. 3 § 2.

²⁵ Usp. *Isto*, čl. 5 § 1-4.

Nadalje, u javnim predškolskim ustanovama vjerski odgoj mogu također izvoditi odgojitelji predškolske djece, pod uvjetom da uz stručnu spremu utvrđenu propisima Republike Hrvatske imaju dostatnu teološko-katehetsku, psihološko-pedagošku i didaktičko-metodičku spremu u vjerskom odgoju; diplomirani teolozi odnosno vjeroučitelji s ekvivalentnom visokom teološkom stručnom spremom (VII/1); diplomirani katehete odnosno vjeroučitelji s ekvivalentnom visokom stručnom spremom iz religiozne pedagogije i katehetike (VII/1); katehete kojima se diplomom ili ispravom o ekvivalenciji priznaje viša stručna sprema iz religiozne pedagogije i katehetike (VI) te katehete kojima se diplomom ili ekvivalentnom ispravom priznaje srednja stručna sprema iz religiozne pedagogije i katehetike (IV), ali uz uvjet da su svi spomenuti stručnjaci dostatno osposobljeni za vjerski odgoj djece predškolske dobi, o čemu ocjenu donosi dijecezanski biskup uz pomoć odgovarajućih biskupskih i učilišnih službi.²⁶

U istom periodu kada su donesena navedena dva međunarodna ugovora, Hrvatski sabor donio je *Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi*,²⁷ koji na dva mjesta govori o predškolskom vjerskom odgoju. Vezano uz organizaciju, »predškolski odgoj organizira se i provodi za djecu od navršenih 6 mjeseci života do polaska u osnovnu školu« i »predškolski odgoj ostvaruje se u skladu s razvojnim osobinama i potrebama djece te socijalnim, kulturnim, vjerskim i drugim potrebama obitelji«. Također, u dječjem vrtiću ostvaruju se razni programi, kao što su »redoviti programi njege, odgoja, naobrazbe, zdravstvene zaštite, prehrane i socijalne skrbi djece predškolske dobi, koji su prilagođeni razvojnim potrebama djece te njihovim mogućnostima i sposobnostima; programi za djecu predškolske dobi s teškoćama u razvoju; programi za darovitu djecu predškolske dobi; programi za djecu pripadnika etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina; programi predškole, programi ranog učenja stranih jezika i drugi programi umjetničkog, kulturnog, vjerskog i športskog sadržaja«. ²⁸ Prema tome, može se zaključiti da je donošenjem *Zakona o predškolskom odgoju i naobrazbi* 1997. godine i potpisivanjem *Ugovora* 1996. godine vjerski odgoj u predškolskim ustanovama dobio pravni položaj s međunarodnim značenjem.²⁹

²⁶ Usp. *Isto*, čl. 6 § 1-5.

²⁷ Usp. ZASTUPNIČKI DOM SABORA REPUBLIKE HRVATSKE, *Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi*, u: *Narodnim novinama*, 10/97, 107/07, 94/13, 98/19.

²⁸ Usp. *Isto*, čl. 3 § 1, § 2 i čl. 15 §1.

²⁹ Usp. Alojzije HOBLAJ, *Teološko-katehetska ishodišta vjerskoga odgoja u ranom djetinjstvu*, 182.

1.2. Predškolsko dijete – subjekt odgoja i obrazovanja

1.2.1. Dijete

Prema *Leksikonu odgojno-obrazovnih znanosti*, dijete je ljudsko biće koje se nalazi u razdoblju djetinjstva, a ono traje do šeste godine djetetova života³⁰, ali je i čovjek u razvojnoj fazi od rođenja do mladenačkoga doba.³¹ U klasičnom svijetu dijete se smatralo čovječuljkom, dok evanđelja daju veliku važnost djetinjstvu u Kraljevstvu Božjem. Tu činjenicu posebno naglašavaju sinoptici (Matej, Marko i Luka). Prema evanđelju dijete se prepoznaje kao osoba čija vrijednost proizlazi iz njezina božanskog podrijetla te ima prirodno božansko dostojanstvo. S razvojem odgojnih ustanova za djecu, kao što su jaslice, vrtići, zabavišta i ostale predškolske ustanove..., razvila se kultura djetinjstva koja dijete priznaje kao aktivnog subjekta. U tom duhu dijete je sposobno za interakciju s vršnjacima, odraslima te okolinom; sposobno je postići komunikacijske, ekspresivne, logičke i operativne kompetencije te uravnoteženo usavršavati i organizirati čuvstvene, društvene, moralne i spoznajne sastavnice svoje osobnosti.³² U benediktinskoj tradiciji spominje se kako dijete s pomoću ćutila (osjetila) dolazi do smisla, a kroz doticaj i opip dolazi do shvaćanja. Njegova ćutilnost sastoji se od hrabrosti, odvažnosti i smionosti te ga se zbog toga uspoređuje s mladim junakom iz davnina koji pustolovno kreće u svijet izazova. Dijete, za razliku od odraslih, gleda u visinu zato što očekuje ono što je iznad njega te ima sposobnost čuđenja i mirnog promatranja svijeta. Kada sluša priču, pretvara se u uho, a u glasu oca ili majke sluša glas ljubavi te tako usvaja riječ. Slušajući glas u koji ima povjerenja istovremeno i usvaja riječ koju taj glas izgovara, iako ju ne razumije. Dijete iz pijeska, gline i ilovače preoblikuje ono što mu je zadano te tako preoblikuje zemlju i svijet oko sebe. Oblikuje glinu prema podsvjesnim praslukama koje se nalaze u njegovoj duši i tako postaje stvaralačko biće. Osim navedenog, možemo zapaziti da djetetu dan započinje navečer, kada Gospodin ulazi u njegov počinak, spavanje i san. Svoje vrijeme provodi u bezbrižnom iščekivanju, u kojem aktivno živi svoj razvoj kroz blagdane, rođendane, imendane te godišnja doba. Iskreno postavlja pitanja te se tako protivi laži ili poluistini,

³⁰ Usp. Sira Serenella MACCHIETTI, Dijete, u: Ivan MARIJANOVIĆ (ur.), *Leksikon odgojno-obrazovnih znanosti*, Zagreb, 2017., 185.

³¹ Usp. dijete. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 27. 10. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=15138>>.

³² Usp. Sira Serenella MACCHIETTI, Dijete, 185.

a u doticaju sa stvarnim svijetom može osjetiti sreću, ali također se može osjećati povrijeđeno tijekom komunikacije s drugim osobama. Male stvari, kao što su školjka, kamen na plaži ili obali rijeke, šareno ptičje pero... djecu čine sretnima, pa prema tome vidimo da im ne treba puno da bi bila zadovoljna i nisu previše zahtjevna. Rođenjem dijete dolazi u obitelj, u kojoj su međuljudski odnosi prepuni uzajamne ljubavi, koja se daje i prima. Dijete, osim što je član obitelji, postaje i novim članom Crkve i naroda. Živi život u odnosu s drugima, kako s ljudima, tako i sa svime što ga okružuje te se poistovjećuje sa svima. Zaključno, ako promatramo predškolsko dijete, zapaziti ćemo da je ono ćutilno biće, da gleda u visinu, sluša i pažljivo osluškuje, rado oblikuje glinom, ne gleda na sat i živi u sadašnjem trenutku, nepatvoreno je i iskreno, nemoćno i nejak o te živi s drugima.³³

Maria Montessori smatra da dijete otkriva samo sebe kroz pokrete i senzomotorna iskustva od najranije dobi te bi mu trebalo pomoći od rođenja nadalje u tjelesnom, umnom i duševnom odrastanju. Uvjeren je da ima prirodne mogućnosti za vlastiti razvoj stoga odrasli ne smiju smetati prirodnom samorazvoju djeteta, nego trebaju prepoznati i pratiti proces kojim dijete gradi samo sebe. Za odrastanje djeteta na tjelesnom području potrebni su mu prostor, hrana i njega, a na umnom i duševnom području potrebni su mu primjerena okolina, ljudi ispunjeni ljubavlju i mir kako bi se vlastitim snagama koristilo za samoizgradnju te razvoj osobnosti.³⁴

1.2.2. Religiozni odgoj djeteta prije rođenja

Kada govorimo o religioznom odgoju djeteta prije rođenja, treba poći od tvrdnje kojom biblijska antropologija smatra da je čovjek stvoren na sliku Božju, kao muško i žensko. Prvi izvještaj o stvaranju čovjeka, koji možemo pronaći u Post 1, 26-27, koristi dvije imenice, *celem* i *demut*. Imenica *celem* u hrvatskom jeziku označuje se kao slika pri čemu se misli na nešto konkretno, dok se imenica *demut* prevodi kao sličnost i tu se prvenstveno misli na ono što stvarno postoji. Prema tome, čovjek je slika jer Boga

³³ Usp. Alojzije HOBLAJ, *Teološko-katehetska ishodišta vjerskoga odgoja u ranom djetinjstvu*, Zagreb, 2006., 15-27.

³⁴ Usp. Jadranka GARMAZ – Frano TOMAŠEVIĆ, Odgajanje opažanjem: neke specifičnosti odgoja prema Montessori pedagogiji, u: *Služba Božja*, 58 (2018.) 4, 445.

predstavlja i uprisutnjuje, ali i prilika jer nalikuje Bogu.³⁵ Prema knjizi Postanka, čovjek je slika Božja zato što takav može spoznati Boga te odgovoriti na Božji poziv kao njegov partner. Uspoređujući Boga koji nam se objavio s idolima, dolazimo do zaključka da Bog ima ruke, srce, usta..., dok idoli »usta imaju, ali ne govore, oči imaju, ali ne vide, uši imaju, ali ne čuju« (Ps 135, 16). Prema tome, Bog objave čuje, vidi, osjeća i odgaja ljude u mudrosti (usp. Ps 94, 9). Zbog toga kažemo da je čovjek stvoren na sliku Božju jer ima srce, oči, usta, ruke, noge, točnije ima trostruku sposobnost da misli, govori i djeluje. Ipak moramo priznati da čovjek nije Bog, nego je stvoren na sliku Božju te se time želi naglasiti da Božje misli, riječi i djela nadmašuju čovjekove misli, riječi i djela.³⁶ Kada razmišljamo o djetetu kao živom biću, dolazimo do zaključka da u njegovom životu postoji jedna posebna osoba, a to je majka. Fizički, psihički i duhovni razvoj djeteta ovise o ocu i majci. Prema tome, svaki trenutak vremena koji roditelji ulažu u cjelovit odgoj djeteta je od presudne važnosti, što znači da se oba roditelja djetetu trebaju posvetiti u cijelosti, s njime trebaju raditi, razgovarati i biti mu na raspolaganju kada god mu je to potrebno.³⁷ Stoga oni imaju zadaću uvesti dijete u stvarnost koja ga okružuje, pripremiti mu ambijent u kojem će ono moći razviti duboke skrivene potencijale i dopustiti mu da na svoj način samostalno odgovori na tu stvarnost koju je upoznao.³⁸ To se očituje u slušanju riječi Božje s djecom što predstavlja veliko obogaćenje, jer Riječ na djeci ostavlja drugačiji trag nego na odraslima. To je razlog zašto dijete uči već u majčinu tijelu te koristi razvijena osjetila i reagira na vanjske podražaje. Na temelju toga Marija Montessori smatra da je dijete prije rođenja biološki i duhovni organizam.³⁹

1.2.3. Religiozni odgoj djeteta od rođenja do treće godine

Promišljajući o religioznom odgoju djeteta od rođenja do treće godine, Marija Montessori smatra da dijete, kada napusti majčinu utrobu, ne ulazi u prirodnu okolinu, nego u civilizaciju u kojoj se nalazi svijet odraslih. U svojim pedagoškim

³⁵ Usp. Bruna VELČIĆ, Čovjek – slika Božja i njegova moralna odgovornost, u: *Bogoslovska smotra*, 82 (2012.) 3, 536-539.

³⁶ Usp. Celestin TOMIĆ, Biblijsko poimanje čovjeka, u: *Crkva u svijetu*, 22 (1987.) 3, 235.

³⁷ Usp. Silvija PHILIPPS, *Montessori priprema za život. Odgoj neovisnosti i odgovornosti*, Jastrebarsko, 1999., 13.

³⁸ Usp. Marielle SEITZ – Ursula HALLWACHS, *Montessori ili Waldorf? Knjiga za roditelje, odgajatelje i pedagoge*, Zagreb, 1997., 25.

³⁹ Usp. Marielle SEITZ – Ursula HALLWACHS, *Montessori ili Waldorf?, Knjiga za roditelje, odgajatelje i pedagoge*, 48.

razmišljanjima, ona djetetov život promatra kao psihički život te smatra kako se o djetetu i njegovoj duši treba govoriti s poštovanjem jer svako dijete ima i svoj unutarnji duhovni život. Stoga ona pod pojmom odgoj podrazumijeva duševno-duhovni razvoj djeteta,⁴⁰ koji promatra kroz dvije faze: prenatalnu i postnatalnu fazu, a obje se događaju na jednak način. Gledano sa strane antropologije, te dvije faze čine jednu udvostručenu embrionalnu fazu. Dijete je i duhovni embrij, a to je zapravo čovjek u malom, koji u sebi skriva duhovno i individualno određenje, time se želi pokazati dubina religioznog osjećaja čovjeka koja ga uzdiže iznad ostalih.⁴¹ Nakon rođenja duhovni život djeteta postaje vidljiv, ali ga nije sposobno iznijeti prema van, nego će ga moći razviti u kasnijoj odgojnoj fazi. Fizičkom embriju treba zaštita majčinog tijela, a duhovnom embriju okolina koja ga razumije i prihvaća. Od rođenja djeteta iz dana u dan raste njegova zainteresiranost za okolinom, pokretima, riječima te sve to pokušavaju oponašati. Iz tog razloga razdoblje od rođenja do treće godine djetetova života je jako važno, pri čemu treba voditi brigu kako postupati prema djetetu i pružiti mu mogućnost šireg pogleda na svijet i ono što ga okružuje. U ranom odgoju na djetetov razvoj se gleda kao na slijed promjena u osobinama, sposobnostima i ponašanju te se tako dijete mijenja i prilagođava društvu. Nekada se smatralo da je dijete čovjek u malom, a danas se smatra da je cjelovito biće čiji je razvoj složena pojava te se sastoji od različitih aspekata razvoja. U ovom životnom razdoblju odlučuje se hoće li se u djetetu razviti potreba za pra-povjerenjem koje je temeljna ljudska životna potreba. Dakle, ako se zadovoljene spomenute potrebe temelje na pozitivnom iskustvu, dijete će se na to oslanjati cijeli život.⁴² U razdoblju od rođenja do treće godine djetetova života njegovi doživljaji snažno zahvaćaju dubinu njegove duše. To konkretno znači: ako dijete u ovom razdoblju života shvati da je Bog ljubav, tada je zapravo shvatilo Božja metafizička svojstva, koja su temelj vjere.⁴³ Osim toga, dijete nakon rođenja u sebi stvara sliku svijeta, jer se nalazi u okolini gdje primjećuje prostor i razvija osjetilo vida. Promatranjem svega oko sebe ono postaje živahno i željno znanja te se time ono još više nesvjesno psihički razvija.⁴⁴

⁴⁰ Usp. Josip DEMARIN, *Pedagogija Marije Montessori*, Zagreb, 1929., 227-234.

⁴¹ Usp. Maria MONTESSORI, *Dijete – tajna djetinjstva*, Zagreb, 2003., 51-52.

⁴² Usp. Silvija PHILIPPS, *Montessori priprema za život. Odgoj neovisnosti i odgovornosti*, 21-28.

⁴³ Usp. Herbert GUDJONS, *Pedagogija: Temeljna znanja*, Zagreb, 1994., 98.

⁴⁴ Usp. Marielle SEITZ – Ursula HALLWACHS, *Montessori ili Waldorf? Knjiga za roditelje, odgajatelje i pedagoge*, 29.

1.2.4. Religiozni odgoj djeteta od treće do šeste godine

Tijekom religioznog odgoja djeteta od treće do šeste godine kod njega se nadopunjuju dijelovi mozga važni za govornu komunikaciju pa ono time poboljšava govorne vještine, pisanje, sustav za računanje te sustav za slaganje objekata koji služe donošenju logičkih zaključaka i ishoda problema.⁴⁵ Tako dijete sve više doživljava stvarnost oko sebe i u okolini čime stječe sve veću kreativnost. Kako bi dijete postalo što kreativnije, potrebno je ponuditi mu materijal koji ono u sebi pohranjuje te iz toga kasnije izvlači ono što smatra da je najbolje za njegov život. U tom procesu, kada vidi nešto novo, postavlja pitanje »Što je to?«, a kao odgovor treba mu se samo imenovati predmet za koji se interesira. Oko šeste godine života dijete traži konkretan odgovor, što znači da želi znati što se može s tim predmetom raditi, od čega je napravljen te za što predmet služi.⁴⁶ Učenje djeteta možemo povezati s učenjem jezika zato što dijete uči svoj jezik tako što ga i živi. Iz toga proizlazi jedna vrsta duhovne kemije gdje dijete istovremeno stvara svoje duhovno biće, odnosno duh koji sve upija iz svoje okoline.⁴⁷

Kada je riječ o vjerskom odgoju djeteta predškolske dobi, Marija Montessori smatra da je dijete s tri godine postavilo temelje svoje ličnosti te mu je potrebna pomoć u opće ljudskom i vjerskom odgoju i obrazovanju. Ono s tri godine upija sve iz svoje okoline te tako stvara napredak jer razmišlja na drugačiji način, odnosno iz apstraktnog prelazi u konkretno.⁴⁸ Osim navedenoga, u razdoblju djetetova života od treće do šeste godine veoma važnu ulogu ima *atrij* sa svim svojim okruženjem. To je prostor u kojem djeca pokazuju duboku koncentraciju, radost i uživanje jer su pronašli mjesto gdje se osjećaju dobro.⁴⁹ Pod njim se također podrazumijeva i zajednica u kojoj djeca s odraslima žive religiozno iskustvo koje im pomaže da se uključe u širu obiteljsku, crkvenu i društvenu zajednicu. U njemu se nalaze pripremljena katehetsko-didaktička sredstva koja djeca uzimaju prema svojim potrebama. To su predmeti koji su na dostupnom i stalnom mjestu kako bi ih djeca uzimala kada žele te koliko žele, a povezani su s biblijskim i liturgijskim izvorima. Sredstva su raspoređena u nekoliko kutića, kao što su kutić svete mise, kutić krštenja, kutić molitve, kutić zemljopisa, kutić prisposoba te kutić događaja

⁴⁵ Usp. Tatjana GJURKOVIĆ, *Terapija igrom. Kako razviti vještine za razumijevanje djeteta i probuditi odnos s njim*, Zagreb, 2018., 16-25.

⁴⁶ Usp. Silvija PHILIPPS, *Montessori priprema za život. Odgoj neovisnosti i odgovornosti*, 32.

⁴⁷ Usp. *Isto*, 29-31.

⁴⁸ Usp. Maria MONTESSORI, *Upijajući um*, Beograd, 2003., 31-45.

⁴⁹ Usp. Silvija PHILIPPS, *Montessori priprema za život. Odgoj neovisnosti i odgovornosti*, 57-58.

iz Isusova života.⁵⁰ Treba naglasiti da je želja djece ostati u pripremljenom prostoru i nastaviti s usvajanjem religioznih iskustava.⁵¹

Budući da su djeca Božji dar i blagoslov koji je ispunjen milošću, iz toga proizlazi da je snažna duhovna povezanost između Boga i djeteta. Prema tome, zadaća vjerskog odgoja predškolske djece je učiniti sve kako bi dijete u Bogu prepoznalo bliskog, plemenitog, dobrog, onog koji je sam ljubav i onog koji voli. Sav trud odgojitelja i odgojiteljica u posredovanju Božje ljubavi djeci sastoji se u objavljivanju njegove prisutnosti u Objavi, a ne kao neka prijetnja ili strah u kojima ih Bog kažnjava. Tu se prvenstveno radi o pripovijedanju vjerskih sadržaja s pozitivnim doživljajima kao što su ljubav, sreća, divljenje i čuđenje. U tome odgojitelji i odgojiteljice pronalaze Božje darove i materijale za zahvalnost i privrženost Bogu. Tako će preko tih vrijednosti dijete postupno otkrivati Božji poziv unutar svog svakodnevnog života. U odgoju za vrijednosti djeci se ne smije iskrivljavati stvarnost, npr. da zlo ne postoji, nego im se treba objasniti kako zlo dolazi od nepravde, mržnje, osvete i egoizma ljudi te im pomoći da uđu u takav svijet i odgovore Božjem pozivu koji im želi dobro i ljubi ih. Stoga se treba pomoći djetetu da uđe u dinamizam takvog života i da radosno odgovara Božjem pozivu koji mu uvijek želi dobro i ljubi ga. Važno je i da se obični načini svakodnevnog života mogu uključivati u religiozno iskustvo djeteta od treće do šeste godine, kao na primjer radost, kada se nekome učini dobro, kada se za nekoga žrtvuje, bilo materijalno ili na neki drugi duhovni način. Sve te situacije dijete doživljava kao radost jer je Isusu reklo »da«.⁵²

1.3. Programsko oblikovanje katoličke odgojne ponude

1.3.1. Dječji vrtići

Kada je riječ o predškolskim ustanovama, *Hrvatska enciklopedija* ih definira kao ustanove za odgoj i izobrazbu, zdravstvenu i socijalnu skrb od treće godine djetetova života do polaska u školu.⁵³ U ovom radu pozivamo se na vrtiće, odnosno dječje škole,

⁵⁰ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Program katoličkoga vjerskog odgoja djece rane i predškolske dobi* (obnovljeno i dopunjeno izdanje), Zagreb, 2015., 10.

⁵¹ Usp. Silvija PHILIPPS, *Montessori priprema za život. Odgoj neovisnosti i odgovornosti*, 58.

⁵² Usp. Ivan FUČEK, *Moralno-religiozni razvoj djeteta*, u: *Obnovljeni život*, 34 (1979.) 6, 522.

⁵³ Usp. dječji vrtić. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 27. 10. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=15573>>.

kako su se nazivale u samim počecima odgoja. Oblikuju se kao školske ustanove koje idu od didaktičke prilagodljivosti i inventivnosti do institucionalnosti. Njihova zadaća je promicati integralni odgoj dječje osobnosti te uravnotežen razvoj i organizaciju čuvstvene, religiozne i društvene sastavnice. Pomažu djetetu u stjecanju logičkih sposobnosti i komunikacijske stručnosti izražajnog i operativnog tipa, a pritom trebaju voditi računa o individualnoj promjenjivosti ritma, vremena i stila učenja, motivacija i osobnih interesa.⁵⁴

Predškolske ustanove (vrtići) su mjesta koja djetetu pružaju cjeloviti odgoj. Kada je riječ o ranom predškolskom odgoju i obrazovanju u Republici Hrvatskoj, treba naglasiti da je on uređen *Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju* (Narodne novine br.: 10/1997, 107/2007, 94/2013, 98/2019 te 57/2022) s pripadajućim podzakonskim aktima. Sastoji se od odgoja, obrazovanja te skrbi o predškolskoj djeci, a provodi se kroz programe odgoja, obrazovanja, zdravstvene zaštite, prehrane te socijalne skrbi koji su namijenjeni djeci od šest mjeseci života sve do polaska u školu. Rani i predškolski odgoj je početna razina odgojno-obrazovnog sustava te nije obvezatan za djecu predškolske dobi, za razliku od predškole, koja je obvezatna za djecu godinu dana prije polaska u osnovnu školu. Sastoji se od dva ciklusa, a to su jaslični i vrtićni, pri čemu jaslični ciklus traje od šest mjeseci do treće godine djetetova života, a vrtićni ciklus od treće godine djetetova života do polaska u osnovnu školu.⁵⁵

U vrtićima se izvode četiri vrste programa, a to su redoviti programi, posebni programi, alternativni odgojno-obrazovni programi te programi javnih potreba. U redovite programe spadaju cjeloviti razvojni programi odgoja i naobrazbe djece od navršenih šest mjeseci života pa sve do polaska u školu te ti programi trebaju zadovoljavati potrebe djece i roditelja. U posebne programe ubrajaju se različiti programi: glazbeni, ranog učenja stranog jezika, likovni, dramsko-scenski, informatički, športski, ritmike i plesa, ekološki, odgoja za održivi razvoj, vjerski, zdravstvenog odgoja, za djecu koja imaju posebne zdravstvene potrebe, rada s roditeljima, preventivni, programi sigurnosti te interventni, kompenzacijski i rehabilitacijski. U alternativne odgojno-obrazovne programe spadaju koncepcije Marije Montessori, Rudolfa Steinera, sestara Agazzi,

⁵⁴ Usp. Sira Serenella MACCHIETTI, Vrtić (dječja škola), u: Ivan MARIJANOVIĆ (ur.), *Leksikon odgojno-obrazovnih znanosti*, Zagreb, 2017., 1299.

⁵⁵ Usp. MINISTARSTVO ZNANOSTI I OBRAZOVANJA, Rani i predškolski odgoj i obrazovanje, (2023.), u: <https://mzo.gov.hr/istaknute-teme/odgoj-i-obrazovanje/rani-i-predskolski-odgoj-i-obrazovanje/128> (11.X.2023.)

Jurgena Zimmera te Reggio koncepcija. Programe javnih potreba mogu pohađati djeca s teškoćama, darovita djeca, djeca hrvatskih građana u inozemstvu, djeca pripadnika nacionalnih manjina te djeca koja za godinu dana trebaju krenuti u osnovnu školu, a ne pohađaju redoviti program predškolskog odgoja (predškola). Za djecu koja sudjeluju u posebnim programima treba se osigurati dodatna oprema, didaktička sredstva i pomagala koje zahtjeva program.⁵⁶

1.3.2. Polazišta i temeljni aspekti religiozno-pedagoške koncepcije

Vjerski odgoj u javnim predškolskim ustanovama uveden je nakon demokratskih promjena zahvaljujući uvažavanju želje roditelja rimokatoličke vjeroispovijesti i zalaganjem Radne grupe za vjerski odgoj predškolske djece Komisije Katehetskog vijeća Hrvatske biskupske konferencije. Uvođenje vjerskog odgoja u predškolske ustanove provodilo se kroz nekoliko etapa. Okvirni program odobren je 1992. godine te ga je na početku pedagoške godine 1992./1993. preporučilo Ministarstvo za prosvjetu i kulturu. Hrvatska biskupska konferencija je 1994. godine organizirala rad koji se regulirao prema načelima integrativnosti i slobodnog izbora, a nakon što su 1997. i 1999. godine donesene zakonske uredbe, proces uvođenja katoličkog odgoja ozakonjen je od strane Crkve i države te se zakonski okvir odgojne suradnje između Katoličke Crkve i državnih vlasti uskladio s hrvatskim zakonodavstvom i postao dio međunarodnih diplomatskih odnosa. Takav pravni okvir katoličkim roditeljima garantira da će se poštivati njihova prava vezana uz vjerski odgoj djece, a država treba omogućiti provođenje vjerskog odgoja na svim razinama odgojno-obrazovnog sustava.⁵⁷

Predškolski odgoj obuhvaća cjelovitost djetetova bića kojemu pripada i vjerski odgoj, čije temeljno polazište pronalazimo u Svetom pismu, Tradiciji i dokumentima crkvenog učiteljstva, koji ga utemeljuju i daju mu smjernice. Pritom ne smijemo zaboraviti međunarodne i državne dokumente koji se temelje na pravima i slobodi djeteta od najranije dobi te omogućuju ostvarivanje predškolskoga vjerskog odgoja u izvanobiteljskim uvjetima. Sukladno tome, *Program katoličkoga vjerskog odgoja djece*

⁵⁶ Usp. HRVATSKI SABOR, Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i obrazovanja, u: *Narodne novine*, VI (2008.) 2.

⁵⁷ Usp. Marijana MOHORIĆ, Doprinos vjerskog odgoja cjelovitom razvoju djece rane i predškolske dobi, 61-62.

rane i predškolske dobi (u daljnjem tekstu: *Program*) slijedi koncepciju katoličkog vjerskog odgoja koji se provodi u svijetu⁵⁸, a predstavljen je kao konstitutivni dio procesa odgoja i obrazovanja djece te ga karakterizira humanističko polazište i otvorenost prema vjerskom horizontu koji odgovara zahtjevu vjernosti Bogu i osobi.⁵⁹ Osim navedenog, *ODK* naglašava: »To razdoblje koje se tradicionalno dijeli na rano djetinjstvo ili predškolsko doba i djetinjstvo u očima vjere i samog razuma ima svoju vlastitu milost životnih početaka. U toj dobi otvorene su dragocjene djelotvorne mogućnosti bilo za izgradnju Crkve bilo za očovječenje društva s kojima se treba suočiti. Dijete koje je po daru krštenja postalo sinom Božjim, Isus, sin Božji proglasio je povlaštenim članom kraljevstva Božjega. Zbog različitih razloga dijete danas, možda više nego jučer, traži puno poštovanje i pomoć u svojim potrebama za ljudski i duhovni rast, pa i putem kateheze koja djeci kršćanima nikada ne smije biti uskraćena. Naime, onaj tko je djetetu dao život i obogatio ga darom krštenja, obvezan je taj život neprekidno hraniti.«⁶⁰ Iz prethodno spomenutoga možemo zaključiti da se sadržaji katoličkoga vjerskog odgoja uklapaju u cjelokupan odgoj djeteta u izvanobiteljskoj predškolskoj ustanovi i doprinose cjelovitom rastu i napretku. Koncepcija odgoja pomaže djetetu ispravno se pripremiti za autentičan odnos s drugima koji imaju drugačije navike, tradiciju te životna usmjerenja. Tako se dijete priprema za život u različitosti. Temelje *Programa* pronalazimo i u dokumentima Katoličke crkve u Republici Hrvatskoj koji su u skladu s propisima Vlade Republike Hrvatske 1991.-2015. godine.⁶¹

Vežano uz temeljne aspekte religiozno-pedagoške koncepcije u Republici Hrvatskoj razvila se koncepcija vjerskog odgoja djece rane i predškolske dobi koja se sastoji od tri obilježja. Prvo obilježje je usmjerenost na cjelovitost djetetova razvoja naspram funkcionalnosti odgoja i obrazovanja, čime se želi reći da su u praksi, vezano uz obrazovno planiranje, izabrani sadržaji koji doprinose procesu djetetova životnog ostvarivanja. Drugo obilježje je osposobljavanje djeteta za cjelovit i višedimenzionalan doživljaj svijeta, što znači da se djetetu treba omogućiti da u svijetu dokuči, susretne i bude poneseno onime što nadmašuje njegovo racionalno shvaćanje. Treće obilježje je

⁵⁸ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Program katoličkog vjerskog odgoja djece rane i predškolske dobi* (obnovljeno i dopunjeno izdanje), 5.

⁵⁹ Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu*, Zagreb, 2000., (15. 08. 1997.), br. 145., (dalje: ODK).

⁶⁰ Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu*, br. 177.

⁶¹ Usp. Više o tome vidi u: HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Program katoličkoga vjerskog odgoja djece rane i predškolske dobi* (obnovljeno i dopunjeno izdanje), 6-7.

iskustveno otkrivanje različitih dimenzija stvarnosti nasuprot intelektualističkom prenošenju vjerskih istina. Ako to promatramo metodološki, vidjet ćemo da se proces vjerskog odgoja događa u povezanosti sadržaja i metoda rada gdje niz iskustava postaje mjerilo kvalitetnog pedagoškog planiranja i ostvarivanja prakse vjerskog odgoja, a u središtu se nalazi dijete i njegovo iskustvo. Prethodno spomenuta tri obilježja koncepcije vjerskog odgoja djece rane i predškolske dobi razlikuju program vjerskog odgoja od drugih programa jer oni odgoj i obrazovanje smatraju kao pomoć čiji je zadatak osposobiti dijete za život te pozitivnije i bogatije proživljavanje vlastitosti svoje dobi u vjeri. Nadalje, odgojni rad koji se temelji na prethodno spomenutim trima obilježjima pridonosi cjelovitom odgoju koji se integrira u cjelokupni odgojni proces te postaje načelom nastojanja oko njegove kvalitete.⁶²

1.3.3. Ciljevi, zadaće i sadržaj *Programa*

U skladu s ciljevima cjelovitog odgoja djeteta rane i predškolske dobi valja istaknuti da se cilj *Programa* sastoji u njegovanju i razvijanju religiozne dimenzije djeteta osposobljavajući ga, primjereno njegovoj dobi, za otkrivanje, prihvaćanje i življenje autentičnih vrijednosti evanđelja u odnosu na sebe, drugoga i na poseban način na Boga. Nadalje, zadaće katoličkog vjerskog odgoja prema *Programu* su: pomagati djetetu kako bi mu raslo povjerenje u samoga sebe te tako postajalo osoba; odgajati dijete za odgovorno ponašanje u svijetu koje ga okružuje; poticati u djetetu duhovne snage kojima će na ispravan način doživljavati transcendentnost ljudskog života i svijeta; zadovoljiti djetetovu potrebu za pripadanjem i ljubavlju te na temelju tog iskustva upućivati ga na odnos, susret i autentično približavanje Bogu; pobuđivati dječje čuđenje i divljenje te iskrenu i duboku radost prema Bogu Stvoritelju metodom stvaralačkog pripovijedanja i izražajnog čitanja biblijskih i književno-umjetničkih tekstova za predškolsku dob, komunikacijom sa simbolima, molitvenim izražavanjem i liturgijskim slavljenjem; omogućiti djetetu da metodom igre i rada doživljava i upoznaje temeljne poruke evanđelja; zadovoljiti djetetovu potrebu za uspostavljanjem autentičnoga osobnog odnosa između njega i poruke vjere; uvoditi dijete u prijateljsku komunikaciju s Bogom uz pomoć osobnoga molitvenog izražavanja; razvijati osjećaje povjerenja, zahvalnosti, darivanja, suosjećanja i suradnje s bližnjima; osigurati djetetu kvalitetu

⁶² Usp. Marijana MOHORIC, Doprinos vjerskog odgoja cjelovitom razvoju djece rane i predškolske dobi, 65-66; Alojzije HOBLAJ, *Teološko-katehetska ishodišta vjerskog odgoja u ranom djetinjstvu*, 31-35.

življenja razvijajući temeljne odrednice čovjekova »bitka«, kao što su ljepota, istina, ljubav i dobrota; omogućiti djetetu susret s dobrim primjerima, odnosno pozitivnim uzorima općega kršćansko-vjerničkog života svoje uže i šire okoline, koji ostvaruju ljudske i kršćanske vrjednote, radi integracije i ispravnog poistovjećivanja; pomagati djetetu u uspostavljanju autentičnih odnosa s drugima, osobito različitima, koji imaju drukčije religiozne navike i ponašanje, u predškolskoj ustanovi i u životu uopće.⁶³

U *Programu* se poštuju odrednice predškolskog kurikuluma, kao što su integrativnost, razvojnost i humanizam te se u njima stavlja naglasak na stimulatívno okruženje koje kod djeteta potiče individualnost, samoorganizacijski potencijal i slobodu odabira, poticaja i sadržaja. Prema tome, *Program* ističe važnost profesionalne uloge odgojitelja u vjeri, što znači da odgojitelj mora imati stručno znanje, osjetljivost za prepoznavanje djetetovih potreba i pravodobno poduzimati pravilne postupke te ističe i njegovu osobnost, a to je autentično svjedočenje vjere. Prilikom individualizacije procesa dijete se potiče na učenje usklađeno s vlastitim sposobnostima, razvijanje dobno očekivanih vještina i usmjeravanje koje potiče odgojitelj kvalitetnim promišljanjem i planiranjem poticaja i sadržaja. Sadržaji *Programa* potiču dijete da razvije spoznaju o sebi, drugima i svijetu kroz iskustveno učenje, opažanje, promatranje i istraživanje u poticajnom okruženju, a ostvaruju se djetetovim različitim vrstama interakcije u neposrednoj okolini, kao što su životno-praktične i radne, raznovrsne igre, druženja, društveno-zabavni i umjetnički sadržaji, izražavanje i stvaranje te istraživačko spoznajne i specifične aktivnosti s kretanjem. Aktivnosti kreću od doživljavanja, potom se dijete stvaralački izražava te se dolazi do dječje spoznaje, a provode se kroz igru gdje se dijete susreće s vjerskim sadržajem. Dijete određuje načine na koje će odgojitelj ostvarivati aktivnosti kroz svoje potrebe, odgojiteljevo poznavanje skupine, situacijskih poticaja i kvalitetno osmišljenog plana vjerskih aktivnosti koje su u suodnosu sa svim ostalim djelatnostima te prate liturgijsku i pedagošku godinu. U *Programu* se nalaze tematske cjeline (9) i sadržaji (57) koji su pomoć odgojitelju za kreativno planiranje i rad te su orijentirane i temelje se na evanđelju, a to su: Doček i prihvaćanje djece; Stvoreni svijet i stvorenja u njemu; Kraljevstvo Božje; Božić – radost Isusova dolaska na svijet; Isusovo djetinjstvo i život; Otkrivanje tajne života; U znaku vode i svjetla – u susret uskrslog Isusu; Majka; Moja kršćanska zajednica – Crkva.⁶⁴ Kada se ispravljala i

⁶³ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Program katoličkoga vjerskog odgoja djece rane i predškolske dobi* (obnovljeno i dopunjeno izdanje), 7-8.

⁶⁴ Usp. Više o tome vidi u: *Isto*, 10-15.

donosila konačna izvedba *Programa* odlučeno je da se *Kateheza Dobrog Pastira* (u daljnjem tekstu: *Kateheza*) prihvati i preporuči kao jedan od modela vjerskog odgoja u Republici Hrvatskoj i to u predškolskim javnim ustanovama i župnim zajednicama. *Kateheza* se održava u posebno opremljenom prostoru (*atrij*), a ako u vrtiću ne postoji *atrij*, *Kateheza* se provodi u posebno opremljenom prostoru koji je primjeren dobi djece te u skladu s *Katehezom*.⁶⁵

1.3.4. Provođenje i izvođenje *Programa*

Vjerski odgoj u predškolskim ustanovama provodi se na nekoliko načina, kao što su cjelodnevni desetosatni program koji izvode dodatno teološko-katehetski doškolovalane odgojiteljice za vjerski odgoj predškolske djece te redovnice kojima se priznalo teološko-katehetsko osposobljavanje s početka njihove redovničke formacije; poludnevni program koji traje pet sati dnevno; kraći program vjerskog odgoja koji se provodi u redovitom odgojnom programu tijekom dana jednom ili dva puta tjedno te ne više od tri sata dnevno. Postoji mogućnost da se u svrhu provođenja vjerskog odgoja osnuje posebna odgojno-obrazovna skupina, pa se prema tome *Program* može provoditi nakon petnaest sati ili izvan redovitog programa vrtića te ga mogu izvoditi vjeroučitelji ili katehete koji su vanjski suradnici, što znači da im se priznaje studij na kojem su pohađali kolegij *Religiozni odgoj djece predškolske dobi* i *Metodičke vježbe u vrtićima*.⁶⁶

Izvoditelji i nositelji *Programa* su dječji vrtić, ravnatelj, stručni suradnici te odgojitelji u vjeri. Da bi se *Program* provodio stručno, potrebni su osposobitelji i stručni odgojitelji. Za provođenje cjelodnevnog programa potrebna su dva odgojitelja predškolske djece koji su završili teološko-katehetsko doškolovanje te dobili kanonski mandat od dijecezanskog biskupa, kao što je prethodno spomenuto; za provođenje poludnevnog programa treba se osigurati jedan odgojitelj ili odgojiteljica predškolske djece koji je završio teološko-katehetsko doškolovanje te od dijecezanskog biskupa dobio mandat; za rad u kraćim programima treba se osigurati odgojitelja ili odgojiteljicu predškolske djece koji je završio teološko-katehetsko doškolovanje za kraći program koji se provodi

⁶⁵ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Program katoličkoga vjerskog odgoja djece rane i predškolske dobi* (obnovljeno i dopunjeno izdanje), 10.

⁶⁶ Usp. *Isto*, 8-9; Marijana MOHORIC, *Doprinos vjerskog odgoja cjelovitom razvoju djece rane i predškolske dobi*, 63.

s redovitim programom te vjeroučitelja ili vjeroučiteljicu i katehetu ili katehisticu koji ima pedagoško-psihološku izobrazbu za rad s djecom predškolske dobi i mandat za provođenje programa nakon petnaest sati ili izvan redovitog programa. *Program* planiraju, prate, savjetuju, vrednuju i promiču stručni suradnici u vrtiću, kao što su pedagog i psiholog, zatim vanjski suradnici prema potrebi te savjetnici iz Nacionalnoga katehetskog ureda Hrvatske biskupske konferencije, Agencije za odgoj i obrazovanje, a vanjsko vrednovanje provodi Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje i Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske.⁶⁷

Program se provodi u prostorima dječjeg vrtića koji trebaju biti prigodno opremljeni, poticajno izazovni te premjereni dobi djeteta. To je dnevni boravak u kojem se nalazi odgovarajuća oprema za rad s djecom određene dobi, ali i kutić za vjerski odgoj koji sadrži Bibliju i slikovnice religiozno-vjerničkog sadržaja, umetaljke i razne slagalice s vjerskim sadržajem, filmove te interaktivne igre s vjerskim sadržajem. U boravku se nalaze i drugi didaktički materijali (križ, svijeća, kip, slike sakralnog sadržaja) koji trebaju odgovarati estetskim mjerilima kršćanske sakralnosti i biti prilagođeni veličini kutića. U vjerskom kutiću pripovijedaju se biblijski sadržaji koji djeci prenose ljubav, istinu, dobrotu, povjerenje, zahvalnost, darivanje, nježnost, suosjećanje i suradnju s bližnjima i toleranciju i prihvaćanje u različitosti te u njemu djeca mogu steći dobra i vrijednosna iskustva. Također je važno napomenuti da biblijske tekstove, slikovnice i priče treba prilagoditi djetetu kako bi ih ono moglo prihvatiti kao nešto što ga veseli, duhovno i spoznajno ispunjava. Zaključno možemo reći da vjerski kutić treba prilagoditi djetetu zato što je dijete, s odgojiteljem, sustvaratelj kutića.⁶⁸

⁶⁷ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Program katoličkoga vjerskog odgoja djece rane i predškolske dobi* (obnovljeno i dopunjeno izdanje), 9.

⁶⁸ Usp. *Isto*, 9-10.

2. Formacija odgojitelja i odgojiteljica u vjeri

2.1. Lik odgojitelja i odgojiteljice u vjeri

Hrvatska enciklopedija definira odgojitelja kao pedagoški osposobljenu osobu u predškolskim odgojnim ustanovama, u dječjim, učeničkim, specijalnim i odgojno-popravnim domovima.⁶⁹ Odgojitelj je i osoba koja odgaja, a to drugim riječima znači da vodi procese oslobađanja životnih potencijala, organskog i funkcionalnog rasta i dozrijevanja, slobodnog i aktivnog uključenja u životnu stvarnost te izgradnje osobnih sustava kulture. Pomaže subjektu, tj. odgajaniku da usvoji dobar način življenja, znanja, djelovanja, ponašanja i rada, a da bi odgajanik mogao sve to usvojiti, treba se oslanjati na iskustvo i kulturu. Postoje različite vrste odgojitelja, a to su odgojitelji po naravi (roditelji) i profesiji. Kad je riječ o odgojiteljima po profesiji, potrebno je naglasiti da njih zahtijeva društvo zbog svoje složenosti, kao i raznolikosti društvenih zadaća, a vrijednost im treba tražiti u iskustvu i profesionalnoj stručnosti. Zadaća im je izraditi programe i ostvariti dobre metode, dobiti konsenzus u slučajevima kada podržavaju, pomažu ili integriraju obitelj te kada razvijaju samostalne odgojne zadaće u školama, slučaju animiranja, savjetovanja i usmjeravanja stručnog obrazovanja, terapije i preodgoja. Tada ih se naziva učiteljima, animatorima, usmjeravateljima, profesionalnim odgojiteljima, obrazovateljima, terapeutima i sl.⁷⁰

2.1.1. Općeljudski i stručni profil

Ključne osobe u djetetovom životu su roditelji, ali i odgojitelj koji aktivno sudjeluje u njegovu razvoju te se od njega očekuje da izgradi prijateljski odnos s djetetom kako bi se lakše prilagodilo na vrtić i lakše usvajalo nova znanja i vještine. Odgojitelj je uzor djetetu te su stoga važne njegove kompetencije da bi se uspješno odvijao odgojno-obrazovni proces u dječjem vrtiću.⁷¹ Treba znati brzo i točno identificirati djecu s posebnim potrebama (darovita djeca ili djeca s teškoćama u razvoju) te kako zadovoljiti

⁶⁹ Usp. odgojitelj. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 20. 7. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44728>>.

⁷⁰ Usp. P. GIANOLA, Odgajatelj, u: Ivan MARIJANOVIĆ (ur.), *Leksikon odgojno-obrazovnih znanosti*, Zagreb, 2017., 682.

⁷¹ Usp. Više o tome vidi u: Edita SLUNJSKI – Mirjana ŠAGUD – Andreja BRAJŠA-ŽGANEC, Kompetencije odgojitelja u vrtiću – organizaciji koja uči, u: *Pedagojska istraživanja*, 3 (2006.) 1, 45-58.

njihove potrebe, a da bi to mogao, treba posjedovati dodatna specifična znanja iz dječje i razvojne psihologije i metodike poučavanja prilagođene djetetovoj dobi.⁷²

Prema Montessori pedagogiji, u dio stručnog profila odgojitelja spada znanstveno utemeljena izobrazba, redovito obrazovanje i stručno usavršavanje te praćenje znanstvene literature kontinuiranim informiranjem o osobitostima razvoja djece rane i predškolske dobi koje uvažava nove znanstvene spoznaje. Osim toga, od njega se očekuje spremnost na samorefleksiju i superviziju, očitovanje poštivanja prema djetetovu unutarnjem planu izgradnje shvaćajući ga kao aktivnoga samostalnog čovjeka u njegovu razvojnom procesu, uzimajući pritom ozbiljno njegove osjećaje. U odgojno-obrazovnom procesu pravi odgojitelj ne ismijava niti obezvrjeđuje dijete, nego posjeduje određenu dozu osjećajnosti i srdačnosti. Nadalje, njegova specifična zadaća sastoji se u praćenju djeteta u razvoju i pomaganju onda kada dijete signalizira da želi pomoć. On također treba posjedovati određeno znanje i umijeće tijekom nastanka stresa koji se pojavi u skupni te trajno pronalaziti načine njegovog rješavanja. Tijekom rada s djecom odgojiteljev govor je prijateljski, jasan, razgovijetan i dok govori spušta se, po mogućnosti do visine djetetovih očiju, jer se tako želi prilagoditi djetetu. Uz sve navedeno, od njega se zahtjeva njegovanje kontakata s roditeljima ili ovlaštenim starateljima uz razumijevanje kulturnih razlika te surađivanje i razmjena iskustava s drugim institucijama (pedagoška savjetovališta, fizioterapeuti...) i stručnim suradnicima, npr. logopedom.⁷³

2.1.2. Duhovno-vjernički profil

Dijete rane i predškolske dobi otvoreno je duhovnim stvarnostima. Prema tome, odgojitelj koji ga prati na putu sazrijevanja u vjeri postaje duhovni odgojitelj, a u Isusu Kristu pronalazi primjer vođenja procesa duhovnog promatranja, praćenja i pomoći. U Evanđelju možemo pronaći elemente za odgojitelja kako bi na pravilan način mogao pratiti dijete u cjelovitom odrastanju: pogled pun ljubavi (usp. Iv 1, 35-51), autoritativna riječ (Lk 4, 32), sposobnost biti blizu djeteta na njegovu putu rasta i sazrijevanja (Lk 10, 25-37), sposobnost hodati uz dijete (Lk 24, 13-35) te autentično svjedočenje poniznosti

⁷² Usp. Više o tome vidi u: Dejana BOUILLET, *Izazovi integriranog odgoja i obrazovanja*, Zagreb, 2010.

⁷³ Usp. Više o tome vidi u: Claudia SCHÄFER, *Poticanje djece prema odgojnoj metodi Marije Montessori. Priručnik za odgojitelje i roditelje*, Zagreb, 2015., 68-70.

bez straha od suočavanja s najraširenijim predrasudama (Iv 13, 1-20).⁷⁴ Odgojitelj je duboko duhovna osoba koja živi po evanđelju te posjeduje iskustvo kontemplativnog života.⁷⁵ Prema tome, sav njegov rad trebao bi biti prožet svjedočanstvom za Boga što mu pridaje autoritet *Božjeg čovjeka*, a dijete rane i predškolske dobi to brzo otkrije te se ovdje prvenstveno misli na vrstu odnosa obogaćenu darom ljubavi gdje se želi postići dobrobit djeteta.⁷⁶ U ovom odnosu uspostavlja se ravnoteža između udaljenosti i bliskosti, a Ignacije Loyolski to opisuje kao »ljubav puna poštovanja«. Misli se na odnos s djetetom u kojem postoji ravnoteža između distance i blizine, pa je tu odgojitelj predstavljen kao onaj koji tako susreće Boga i bližnjega. S ljubavlju je povezan stav solidarnosti koji dovodi do dvostruke empatije: trebamo slušati drugoga (dijete) koje je u procesu traženja, ali i drugoga (Boga) koji pratitelja susreće u tražitelju.⁷⁷ Tijekom odgojno-obrazovnog rada s predškolskim djetetom odgojitelj se susreće s brojnim zadacima. Djeci ne trebaju odgojiteljeve riječi, energija i strogost, nego integracija u promatranje dok sprječava, prilazi, povlači se, govori ili šuti, što može ovisiti o različitim slučajevima i potrebama pojedinog djeteta. Također treba stjecati moralnu spremnost koja se sastoji od smirenosti, strpljivosti, ljubavi i poniznosti te mu glavna priprema mora biti krjepost, a ne riječi. To bi bio odgojitelj koji prvo mora »oblikovati sam sebe«, suzdržavati vlastite poticaje kako bi mogao ostvarivati praktičnu zadaću u delikatnoj misiji te naučiti promatrati dijete na smiren način, strpljivo i ponizno, ali je takvog odgojitelja teško teorijski definirati.⁷⁸

Liku *odgojitelja vjere* uzor je lik Isusa Krista. Papa Ivan Pavao II. u pobudnici *Catechesi tradendae* govori kako na početku i u srcu kateheze nalazimo živu osobu Isusa Krista. Osobni odnos s Isusom Kristom se očituje kroz povezanost s osobama koje tu povezanost žive jer ljudi prave zaključke na temelju razumskih argumenata osvjedočenja i proživljenih iskustava. *Odgojitelj vjere* je *svjedok vjere*, što znači da svjedoči vlastitim životom drugima vjeri koju živi, ali i poštuje njihov prostor slobode. Zadaća mu je pokazati što je za njega vjera, koja ga oslobađa od robovanja, navezanosti, pritisaka te od vlastitog egoizma za službu drugome. Također je i svjedok

⁷⁴ Usp. Kata s. Amabilis JURIC, *Vjerski odgoj djece predškolske dobi u Hrvatskoj. Teološko-katehetska, religiozno-pedagoška i pravna ishodišta*, 207.

⁷⁵ Usp. Više o tome vidi u: Mladen PARLOV, Nužnost duhovnog vodstva. Prikaz i osvrt, u: *Crkva u svijetu*, 35 (2000.) 2, 234.

⁷⁶ Usp. Roko PRKACIN, Značenje i uloga duhovnog vodstva u Crkvi, u: *Obnovljeni život*, 57 (2002.) 1, 129.

⁷⁷ Usp. Vlatko BADURINA, Otkrivati Božji trag – duhovno praćenje, u: *Kateheza*, 25 (2003.) 3, 233-234.

⁷⁸ Usp. Kata s. Amabilis JURIC, *Vjerski odgoj djece predškolske dobi u Hrvatskoj. Teološko-katehetska, religiozno-pedagoška i pravna ishodišta*, 209.

korelacije vjere, a to znači da postoji iskustveni odnos između posvjedočene povijesti s ljudima po događajima u Bibliji te onoga što živimo. Odgojitelj vjere treba biti svjestan da je grešnik, odnosno svjestan svojih pogrešaka i životnih kriza. On je i *tumač smisla života*, a zadaća mu je naučiti ljude misliti i razmišljati te treba stalno upozoravati ljude kako je vjera važna za društvo. Također je i *animator* te *pratilac vjere*. Kao animator, zadaća mu je biti voditeljem i aranžerom, poticati, buditi zanimanje, uklanjati zapreke, stvarati ambijent i motivacije vjere, stalno dolaziti do novih spoznaja, rasti u vjeri sa svojim odgajanicima, kontrolirati svoje postupke, ispravljati se te nadopunjavati novim iskustvima. U jednoj kraćoj etapi života on je animator predškolske djece te ih povremeno prati sve do zrele osobne vjere. Ako je odgojitelj vjere odgojio predškolsku djecu za zajedništvo i za zajednicu Crkve, tada je potvrdio svoj identitet po uzoru na Spasitelja.⁷⁹

Odgojitelj treba biti *duhovni pratitelj* djeteta predškolske dobi, a to se očituje kroz različite zadaće, kao što su: »stvaranje svetaca«; uvođenje djeteta u istinski život uz pomoć Duha Svetoga i pomaganje u nadvladavanju teških razdoblja duhovnog sazrijevanja; živjeti po evanđelju i imati iskustvo rasta do početka kontemplativnog života; zanimati se za probleme, misli i osjećaje osobe koju vodi; biti razborit u prosuđivanju i savjetovanju; imati solidno teološko znanje; biti ponizan, poučljiv i poslušan te ne bi trebao pokazivati naivnu vjeru i tvrdi skepticizam kada se pojavi nešto neuobičajeno.⁸⁰ On se nalazi u službi milosti koja gradi narav i u službi Duha Svetoga gdje se staro stvorenje pretvara u novo. Duhovno praćenje djece sastoji se od nekoliko elemenata: prisutnost i djelovanje Duha Svetoga gdje je Duh Sveti duhovni pratitelj u vjerskim promjenama, njegovo djelovanje u duhovnom praćenju je temelj, a duhovni pratitelj treba biti oslobođen od paternalizma i pasivnosti koje ugrožavaju slobodu i duhovni rast djeteta; duhovna teologija gdje vjerna osoba traži duhovnog pratitelja koji je posrednik Božje riječi i istine koju iznosi kao istinu za život i samim time je Božji svjedok i posjeduje autoritet Božjeg čovjeka, pomaže drugima uz pomoć darova Duha Svetoga te ostvaruje svoje poslanje s pomoću vjere u Isusa Krista. Duhovni pratitelj je i *duhovni odgojitelj* koji pomaže ispuniti i tražiti Božju volju, posjeduje dar razlučivanja duhova, dovodi do razlučivanja duhovnih pokreta, osoba je molitve jer u molitvi pročišćuje srce, a govor mu treba biti jednostavan i ponizan. Također treba imati

⁷⁹ Usp. Josip JAKŠIĆ, Značenje odgojitelja vjere u suvremenoj katehizaciji s obzirom na odgoj vjere u obitelji, u: *Bogoslovska smotra*, 57 (1987.) 1-2, 52-54.

⁸⁰ Usp. Mladen PARLOV, Nužnost duhovnog vodstva. Prikaz i osvrt, 232-234.

duhovno iskustvo da bi mogao promatrati stvari po Duhu, razlučivati te usmjeravati prema onome što odgovora Božjoj volji i duhovnom praćenju kako djece tako i roditelja. Ono se sastoji od nekoliko oznaka koje treba primijeniti u radu s roditeljima: individualnost označuje bavljenje pojedinom osobom i njenim problemima; sloboda omogućuje da sama izabere duhovnog pratitelja, prihvati njegovo praćenje, ali joj daje i slobodu otkrivanja savjesti. Duhovni život je nadnaravan po vjerskoj praksi te vježbanju u kreposti, a duhovni razgovor ostvaruje se kroz dijalog tijekom kojeg se razmjenjuju informacije i uz Božju prisutnost traži se duhovna pomoć.⁸¹

2.1.3. Kompetencije odgojitelja i odgojiteljice u vjeri

Kvalitetan odgojitelj je onaj koji posjeduje dovoljno znanja i umijeća za odgoj, kao što su pedagoška sposobnost očitovanja i tumačenja raznih potreba i mogućnosti za koje se treba odrediti smisao i kratkoročne ili dugoročne ciljeve. Nadalje, treba planirati sadržaje i postupke za različite dimenzije, a to su osobe koje treba odgojiti. Tijekom prošlosti smatralo se da je dobar odgojitelj onaj koji posjeduje sposobnost promatranja, prosudbe te se srdačno i uzajamno otvara prema odgajanicima, a u današnje vrijeme dobrim odgojiteljem smatra se onaj koji uvjetuje percepciju odgajanika, odnos s njima i pokušava se uklopiti u interpersonalno, relacijsko i ambijentalno ozračje. Odgojitelj predškolske djece posjeduje dinamičan karakter, čuvstvenu poruku te je cjelovita osoba, pa u rad ulaže svoje ideje, mentalitet, shvaćanja, uvjerenja, vjerodostojnost uloge, očite i skrivene želje te razloge postojanja i djelovanja u općenitim i konkretnim situacijama. Poželjno je da bezuvjetno i duboko prihvaća odgajanike u njihovoj dinamičkoj i odgojnoj zbilji, njihovu pozitivnost prema osobama, sposobnost odgojnog prijateljstva, strpljivo i odgojno pokazivanje poštovanja, povjerenja, slobode, odgovornosti i inicijative. Također treba prihvatiti i sposobnost odgajanika za trajnu osobnu izgradnju i njihovu usredotočenost na predložene vrijednosti i osobno dozrijevanje.⁸²

Odgojitelj treba posjedovati određene kompetencije za svoj rad u odgojno-obrazovnoj ustanovi, tj. vrtiću. U literaturi susrećemo vrlo različita određenja pojma kompetencija odgojitelja, kao i mnogobrojne modele njihova ostvarivanja. Tako npr. A. Mijatović u

⁸¹ Usp. *Isto*, 128-131.

⁸² Usp. P. GIANOLA, *Odgajatelj*, 682-683.

Leksikonu temeljnih pedagoških pojmova pod kompetencijom podrazumijeva »osobnu sposobnost da se čini, izvodi, upravlja ili djeluje na razini određenog znanja, umijeća i sposobnosti, što osoba može dokazati na formalni i neformalni način«. ⁸³ Kada je riječ o *pedagoškoj kompetenciji*, onda se ona shvaća kao »profesionalna mjerodavnost visoke stručne razine, u smislu kvalitetne pedagoške izobrazbenosti i osposobljenosti učiteljstva. Osposobljenost i ovlaštenje učitelja za odgojni i obrazovni rad stečeno je pedagoškom izobrazbom i stalnim pedagoškim usavršavanjem. Pedagoška kompetentnost je suprotnost pedagoškom voluntarizmu, improvizacijama i neprofesionalizmu, a upotrebljava se i kao sinonim za pedagoški profesionalizam«. ⁸⁴ Iz navedenog proizlazi da je *profesionalna kompetencija* određena odgojiteljevim poznavanjem znanosti te načinom kojim se on koristi tijekom obavljanja profesionalne zadaće, što znači da bi on trebao biti obrazovani pojedinac koji ima solidno opće obrazovanje te kvalitetnu profesionalnu pripremu. Što se tiče znanja, tu je važno odgojiteljevo poznavanje psihologije, predškolskog kurikuluma, organizacije okruženja, sposobnost pravilne procjene djetetovih potreba te umijeće dobre komunikacije. Da bi odgojitelj posjedovao ovu kompetenciju, treba posjedovati znanje o djetetovu razvoju, teorijama učenja, razvojnom pristupu kurikulumu, znati kreirati zdravu, sigurnu i poticajnu sredinu, razvijati sposobnost promatranja djece te kvalitetnu komunikaciju, prepoznati djetetov interes kroz promatranje njegova ponašanja te dokumentiranje njegovih akcija. Svoju profesionalnu kompetenciju treba razvijati istraživanjem, provjeravanjem, procjenjivanjem te stalnim dograđivanjem vlastite prakse. ⁸⁵

Osim navedenih kompetencija, E. Slunjski također navodi devet lica jednog odgojitelja: perfekcionista, pomagač, ambiciozni, kreativac, intelektualac, principijelan, hedonist, strogi šef te miroljubivi. Mi ćemo se ovdje zadržati samo na nekima od njih koje su nam bitne za odgoj predškolske djece, naglašavajući pritom primarno njihove pozitivne strane, premda autorica spominje i negativne strane. Tako npr. odgojitelj kao *perfekcionista* je objektivan u odnosu prema djetetu, temeljit i savjestan u poslovima koji se tiču odgoja. Kada prati ponašanje i razvoj djeteta primjećuje sitnice i detalje. Marljiv je i ustrajan u radu s djecom, ima visoke ideale i očekivanja od sebe i djece. Pravedan je, objektivan te etičan, samodiscipliniran i uzornog ponašanja. Djecu potiče da probaju

⁸³ Antun MIJATOVIĆ, *Leksikon temeljnih pedagoških pojmova*, Zagreb, 2000., 158.

⁸⁴ Antun MIJATOVIĆ, *Leksikon temeljnih pedagoških pojmova*, 158.

⁸⁵ Usp. Edita SLUNJSKI – Mirjana ŠAGUD – Andreja BRAJŠA-ŽGANEC, *Kompetencije odgojitelja u vrtiću – organizaciji koja uči*, 46.

više i bolje. Pomaže drugima da uoče pogrešku i uvide druge mogućnosti. Pazi o svojim detaljima koji su vezani uz dijete. Uredan je i pedantan, ne voli nered i površnost te svakom poslu koji je vezan uz dijete pristupa ozbiljno i predano.⁸⁶ S druge strane, odgojitelj kao *pomagač* usmjeren je na potrebe djeteta kojima se fleksibilno prilagođava te pokušava na njih odgovoriti. Prema djeci je brižan i pun ljubavi te spreman uvijek pružiti emocionalnu podršku. Dijete voli bezuvjetno te se prema njemu odnosi kao prijatelj te s njim razvija topao i prisan odnos. Kada mu treba pomoć, uvijek će mu pomoći, posebice kad trebaju prepoznati svoje potencijale. U skupini želi stvoriti emocionalno i prisno ozračje time da djeci koja se slabije prilagođavaju na vrtić olakšava prilagodbu.⁸⁷ Odgojitelj kao *kreativac* usmjeren je na izražavanje i kreativnost djeteta pri čemu uvažava njegovu individualnost, jedinstvenost i posebnost. Spontan je, autentičan te originalan u komunikaciji s djetetom što na njih djeluje inspirativno. Nadalje, on je pun ideja, maštovit, senzibilan te duboko suosjećajan kad su djeca u pitanju što mu omogućuje da lakše prepozna dječje potencijale i mogućnosti. Uživa u malim stvarima u kojima prepoznaje nešto lijepo na što potiče i djecu. Duhovit je te ima istančan smisao za humor. Otvoren je za sve novo i uvijek spreman istraživati i mijenjati se. Njegova snažna intuicija mu omogućuje dublje poznavanje djeteta.⁸⁸ *Miroljubivi* odgojitelj je smiren i strpljiv u radu s djecom, suosjećajan i prijateljski raspoložen prema djeci, postojano i emocionalno stabilan, dobro vlada sobom, ne zapada u afekte te konfliktne situacije rješava miroljubivo tako što izbjegava konflikte u komunikaciji s djecom i kolegicama. Skroman je i umjeren u komunikaciji s djecom i roditeljima, ljubazan je, zainteresiran, ima razumijevanja za druge, poštuje tuđe vrijednosti i načine razmišljanja te zna slušati dijete. Empatičan je, dobar suradnik, traži harmoniju te se zalaže za zajedništvo. Djecu prihvaća onakve kakvi jesu te ih ne osuđuje. Blag je, fleksibilan te maksimalno uvažava druge.⁸⁹

⁸⁶ Usp. Edita SLUNJSKI, *Devet lica jednog odgajatelja/roditelja*, Zagreb, 2003, 39.

⁸⁷ Usp. Edita SLUNJSKI, *Devet lica jednog odgajatelja/roditelja*, 59.

⁸⁸ Usp. *Isto*, 99.

⁸⁹ Usp. *Isto*, 205.

2.2. Formacija odgojitelja i odgojiteljica za vjerski odgoj u predškolskim ustanovama

Pojam formacija dolazi od latinske riječi *formatio*, a označuje davanje oblika, tvorbu, stvaranje, oblikovanje, ukupnost oblika, sklop te sastav.⁹⁰ Možemo ju promatrati kao put, hod, napredovanje kako bi se postiglo jedinstvo ili integracija.⁹¹ Ukazuje nam na ono što razvija pojedinca ili ga vodi dozrijevanju iznutra, a u to spadaju spoznaja, odgoj, karakter, smisao za vrijednosti i sl.⁹² Ovaj pojam prihvaćen je unutar odgojno-obrazovnih programa i institucija. Institucije i kompanije žele da za njih rade formirani ljudi, kompetentni za posao i poziv koji obavljaju te spremni za suočavanje s raznim izazovima pred kojima se nalazi suvremeni čovjek i društvo. Tako se značenje pojma formacija umnožava pa nastaju razni izričaji, kao što su duhovna, inicijalna, permanentna, stručna, nogometna, trajna formacija i sl.⁹³

Kada je riječ o formaciji odgojitelja i odgojiteljica u vjeri, odnosno vjeroučitelja, dokument *Formacija vjeroučitelja u kršćanskoj zajednici* donosi elemente važne za formaciju njihove duhovnosti: odgojitelj djeluje iz prihvaćanja Božjeg poziva; prijanjem uz Krista u crkvenoj zajednici prevladava nesigurnost i permanentnu sumnju u istinitost vjere; ne djeluje u svoje ime, nego snagom crkvenog mandata; sudjelujući u poslanju Crkve upoznaje suvremenog čovjeka i njegove stvarne probleme; živi znak onoga što naviješta; nadahnjuje se obnovljenom pedagogijom nasljedovanja Krista i predlaže njegov nauk. Odgojitelj djeluje tako što prihvaća Božji poziv koji je besplatan. Njegovo služenje Riječi treba biti interpretativno, a poziv ga obvezuje na pažljivo i plemenito svakodnevno traženje i davanje odgovora. Tako postaje navještaj Božje ljubavi te se stavlja u službu djeci koju odgaja i svima kojima treba pomoć oko odrastanja i napredovanja u vjeri. Svoj poziv otkriva u strpljivom, pojedinačnom i zajedničkom istraživanju, molitvi i osobnom razmišljanju. Nadalje, jedan od bitnih elemenata odgojitelja je vjernički život u kojem mora biti svjedok koji pomaže drugima kako bi u svakidašnjem životu mogli živjeti vlastiti izbor vjere. Njegovo prijanje uz Krista povezano je sa solidnom crkvenom duhovnosti koja se sastoji od slušanja Riječi,

⁹⁰ Usp. formacija. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 20. 11. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=20137>>.

⁹¹ Usp. Luka TOMAŠEVIĆ, Svećenički identitet i formacija, u: *Služba Božja*, 36 (1996.) 1, 67.

⁹² Usp. Wolfgang GRUEN, Zahtjevi katehetske formacije u Crkvi i u Salezijanskoj službi, u: *Kateheza*, 26 (2004.) 4, 345.

⁹³ Usp. Denis BARIĆ, Inicijalna formacija vjeroučitelja: izazov Crkvi i školi, u: *Bogoslovska smotra*, 68 (2013.) 3, 339.

sakramentalnog života i crkvene pripadnosti, a svoju crkvenu duhovnost hrani s pomoću osobnog i zajedničkog meditiranja Božje riječi, intenzivnoga liturgijsko-sakramentalnog života i neprestanog razmišljanja o vlastitom kršćanskom iskustvu. Važnost molitve u odgojiteljevu životu nikada se ne može dovoljno naglasiti, a važne dimenzije molitvenog života su odgoj za molitvu slušanjem Božje riječi, katehetsko zalaganje i razotkrivanje vlastitog identiteta u molitvi (poruci) evanđelja koje se naviješta. Odgojitelj tijekom svoje službe ostvaruje primarnu funkciju Crkve te postaje njezin odgovorni član, ali je i pozvan vjerno sudjelovati u crkvenom životu kao aktivni član mjesne Crkve. Prema tome, treba sudjelovati na zajedničkim sastancima i animirati ih neovisno o tome radi li se o vrtiću ili župnoj zajednici, ali i animirati liturgijsku službu u kojoj će aktivno sudjelovati. Također je pozvan biti stručnjak u ljudskosti, što znači da se treba upoznati s temeljnim obilježjima modernog svijeta, kao što su kulturne težnje, društvena problematika, povijesna događanja... te se treba znati postaviti prema ljudima i oslušivati njihove potrebe. Time se uključuje u društvenu stvarnost te postaje sudionik i protagonist u svom životnom okruženju. Bit svjedočenja je da on služi Riječi tako da kroz svoj život pokazuje ono što naviješta, što ga čini vjerodostojnim. Njegovo svjedočenje ne poistovjećuje se sa stvarnošću, nego se odnosi na neprestano obraćanje Božjoj riječi koja se prenosi ili naviješta. Treba se nadahnjivati na pedagogiji učenja kršćanskog života i zalagati u pomaganju onome tko ga sluša kako bi živio vlastit izbor vjere u svakodnevnom životu, a tako pomaže živjeti iskustvo vlastitoga učenja u konkretnoj situaciji u kojoj se može naći svako dijete.⁹⁴

2.2.1. Teološko-katehetsko doškovanje odgojitelja i odgojiteljica za vjerski odgoj u predškolskim ustanovama

Program vjerskog odgoja za djecu predškolske dobi u izvanobiteljskim uvjetima odobren je 1992. godine. U isto vrijeme vodilo se računa o stručnom osposobljavanju odgojitelja i stručnih suradnika kako bi mogli provoditi vjerski odgoj u predškolskim ustanovama. Vezano uz to, postoji nekoliko faza. Za vrijeme prve faze stručnog usavršavanja odgojitelja održano je oko četrdeset kraćih i dužih seminara s radionicama na nacionalnoj i regionalnoj razini te u pojedinim predškolskim ustanovama. To je

⁹⁴ Usp. Kata s. Amabilis JURIC, *Duhovnost vjeroučitelja vjernika laika u suvremenim hrvatskim crkveno-društvenim uvjetima*, Zagreb, 2015., 122-126.

odgojiteljima i stručnim suradnicima omogućilo razmjenu iskustva u radu s djecom i provjeravanje okvirnog *Programa* kroz radne predloške. U proces daljnjeg formiranja odgojitelja i odgojiteljica u vjeri također treba spomenuti rad na nekim projektima, kao što je projekt *Otkrivajmo i upoznajmo svijet zajedno* koji je nastao na nacionalnom skupu *Treći dani predškolskog odgoja Čakovec '94 godine*.⁹⁵ Tako je nastao i priručnik za odgojitelje i učitelje *Od zrna do kruha*, koji je pruža pomoć u radu s djecom predškolske dobi.⁹⁶ Neke predškolske ustanove su, zahvaljujući tim skupovima, počele provoditi vjerski odgoj kao dio redovitog programa. S vremenom je desetak odgojitelja i ravnatelja upisalo dopunski i dodiplomski studij na nekadašnjem Katehetskom institutu ili na Institutu za teološku kulturu laika Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.⁹⁷ Nakon što je potpisan provedbeni *Ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Hrvatske biskupske konferencije o katoličkom vjeronauku u javnim školama i vjerskom odgoju u javnim predškolskim ustanovama* 1999. godine, tom prilikom je Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije s nekadašnjim Zavodom za školstvo Ministarstva prosvjete i športa organizirao je nacionalni skup kako bi se odgojitelji, ravnatelji i stručni suradnici upoznali s *Ugovorom* i kompetencijama koje osoba mora posjedovati ako želi provoditi vjerski odgoj u ranom djetinjstvu u izvanobiteljskim uvjetima. Na skupu je sudjelovalo oko petsto sudionika iz Republike Hrvatske, a rezultati rada mogu se pronaći u zborniku *Pustite malene k meni*.⁹⁸

Druga faza stručnog usavršavanja odgojitelja za provođenje vjerskog odgoja u predškolskim ustanovama započinje 2000./2001. godine. Tom prilikom je nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije izradio Plan i program stručnog usavršavanja, točnije Teološko-katehetskog osposobljavanja-doškoloavanja, a prihvatila ga je Hrvatska biskupska konferencija i službeno potvrdila 2000. godine. Namijenjeno je odgojiteljima koji žele provoditi program vjerskog odgoja u vrtićima,⁹⁹ a riječ je o

⁹⁵ Usp. Alojzije HOBLAJ, *Otkrivajmo i upoznajmo svijet zajedno. Vjerski odgoj djece predškolske dobi u suradnji obitelji i vrtića*, u: Milan MATIJEVIĆ, *Zbornik radova 3. dani predškolskog odgoja Čakovec '94*, Čakovec, 1994., 43-55.

⁹⁶ Usp. Alojzije HOBLAJ, *Od zrna do kruha. Priručnik za odgojitelje i učitelje uz Dane kruha*, Zagreb, 1995.

⁹⁷ Više o tome vidi u: Josip BARIČEVIĆ, *Osposobljavanje odgojitelja i stručnih suradnika za vjerski odgoj djece u predškolskim ustanovama*, u: Alojzije HOBLAJ – Milan ŠIMUNOVIĆ (ur.), *Pustite malene k meni, Zbornik radova/Nacionalni skup o vjerskom odgoju djece predškolske dobi u izvanobiteljskim uvjetima, 19. i 20. ožujka, Zagreb, 1999.* 69-81.

⁹⁸ Usp. Alojzije HOBLAJ, *Teološko-katehetska ishodišta vjerskog odgoja u ranom djetinjstvu*, 186-187.

⁹⁹ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Doškoloavanje odgojiteljica za vjerski odgoj u predškolskim ustanovama na crkvenim učilištima u Hrvatskoj*, u: *Katehetski glasnik*, 2 (2000.) 2 (3), 181-182.

školovanju za stručno usavršavanje odgojitelja i odgojiteljica predškolske djece koji imaju stručnu spremu utvrđenu propisima Republike Hrvatske, ali nemaju teološko-katehetsku te didaktičko-metodičku izobrazbu u vjerskom odgoju djece predškolske dobi. Osposobljavanje je nazvano *Doškolovanje odgojitelja i stručnih suradnika te vjeroučitelja za vjerski odgoj djece u predškolskim ustanovama* koje traje jednu akademsku godinu, a provodilo se jednu do dvije subote mjesečno u teološkim crkvenim učilištima koji se nalaze u Zagrebu, Splitu, Rijeci, Zadru te Đakovu-Osijeku. Organizatori doškolovanja su (nad)biskupijski katehetski uredi. Kada polaznici završe doškolovanje, izdaje im se potvrđnica o pohađanju i položenim ispitima koja je mjesnom biskupu osnovno jamstvo za izdavanje kanonskog mandata (*missio canonica*). Doškolovanje je započelo ak. god. 2001./2002. te se provodi sve do danas, a do sada je doškolovanje upisalo sedam generacija odgojitelja i odgojiteljica. Ak. god. 2022./2023. održano je sedmo Teološko-katehetsko doškolovanje za vjerski odgoj djece predškolske dobi na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.¹⁰⁰

2.2.2. Empirijsko istraživanje odgojiteljica u vjeri u ak. god. 2022./2023.

Na području religioznog odgoja djece predškolske dobi već su provedena neka empirijska istraživanja. Na samim počecima A. Hoblaj je, kao idejni začetnik *Programa za doškolovanje*, kroz šest generacija s pristupnicama proveo anonimno anketno istraživanje unutar kolegija *Religiozni/vjerski odgoj djece predškolske dobi*.¹⁰¹ U novije vrijeme, J. Šimunović ak. god. 2002./2003. proveo je istraživanje među odgojiteljicama koje su pohađale jednogodišnji seminar *Teološko-katehetsko doškolovanje odgojiteljica u vjeri u predškolskim ustanovama* te onima koje su završile jednogodišnji seminar i dobile potvrđnicu.¹⁰² Slijedom navedenoga, ak. god. 2022./2023. provela sam empirijsko istraživanje među odgojiteljicama koje su pohađale Program cjeloživotnog obrazovanja *Teološko-katehetsko doškolovanje za vjerski odgoj u predškolskim ustanovama*. Molbu za provođenje istraživanja poslala sam početkom lipnja Katoličkom

¹⁰⁰ Više o tome vidi u: Alojzije HOBLAJ, Nastavni program i nastavni plan za doškolovanje odgojitelja (i stručnih suradnika te vjeroučitelja za vjerski odgoj djece u predškolskim ustanovama) – prihvaćeni prijedlog, u: *Katehetski glasnik*, 2 (2000.) 2 (3), 173–174; Alojzije HOBLAJ, *Teološko-katehetska ishodišta vjerskog odgoja u ranom djetinjstvu*, 198-199.

¹⁰¹ Usp. Kata s. Amabilis JURIC, *Vjerski odgoj djece predškolske dobi u Hrvatskoj*, 212-219.

¹⁰² Usp. Vidi više o tome u: Josip ŠIMUNOVIĆ, Pastoralna skrb za najmlađe članove Crkve, u: *Bogoslovska smotra*, 73 (2003.) 4, 813-832.

bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu koju je etičko povjerenstvo istoimenog Fakulteta odobrilo koncem lipnja 2023. godine. Istraživanje je provedeno početkom srpnja 2023. godine. Ciljevi istraživanja bio je ispitati zašto su odgojiteljice odlučile upisati navedeni Program cjeloživotnog obrazovanja, što ih je potaknulo da žele provoditi vjerski odgoj u predškolskim ustanovama te kako je okolina u kojoj rade prihvatila njihovo upisivanje *Programa*. Od dvadeset i četiri odgojiteljice koje su ak. god. 2022./2023. upisale navedeni *Program cjeloživotnog obrazovanja*, njih dvadeset ispunilo je anketu. Anketa se sastojala od pet pitanja: U kojoj predškolskoj ustanovi radite? Što Vas je potaknulo da upišete Program cjeloživotnog obrazovanja *Teološko-katehetsko doškolovanje za vjerski odgoj djece predškolske dobi*? Jeste li prije upisa Programa cjeloživotnog obrazovanja *Teološko-katehetsko doškolovanje za vjerski odgoj djece predškolske dobi* u predškolskim ustanovama obrađivali vjerske teme? Kako su Vaši radni kolege/kolegice prihvatili Vašu odluku upisivanja Programa cjeloživotnog obrazovanja *Teološko-katehetsko doškolovanje za vjerski odgoj djece predškolske dobi*? Nakon odslušanog Programa cjeloživotnog obrazovanja *Teološko-katehetsko doškolovanje za vjerski odgoj djece predškolske dobi*, jeste li zadovoljni Vašom odlukom upisivanja programa? Napišite obrazloženje svog odgovora. U prvom i trećem pitanju ponuđeno im je nekoliko odgovora te su odgojiteljice trebale izabrati jedan od njih, a u drugom, četvrtom i petom pitanju tražilo se da u nekoliko rečenica odgovore na postavljeno pitanje.

Na prvo pitanje »U kojoj predškolskoj ustanovi radite?« bila su ponuđena tri odgovora: privatni vrtić, gradski vrtić te katolički vrtić. U privatnom vrtiću rade dvije ispitane odgojiteljice, u gradskom vrtiću njih jedanaest, a u katoličkom vrtiću šest ispitanih odgojiteljica. Jedna odgojiteljica navela je kako ne radi u predškolskoj ustanovi zbog studija.

Odgovori na drugo pitanje »Što Vas je potaknulo da upišete Program cjeloživotnog obrazovanja *Teološko-katehetsko doškolovanje za vjerski odgoj djece predškolske dobi*?« bili su raznoliki:

- Potaknula me je volja i želja za napredovanje kako bi mogla djeci u svome radu što bolje predočiti vjeru u kojoj žive.
- Potaknula me knjiga pape Franje *Želim ti dobar život* koju sam čitala neposredno prije upisa. Pred kraj knjige papa Franjo govori o tome kako treba

svojim životom moliti i kako mladi trebaju imati najviše snage za to jer tko će ako ne oni. Stoga sam razmišljajući o tome došla na ideju što bih mogla raditi u svom životu kako bih svakodnevno svjedočila vjeru. Pretražila sam Internet i naišla na doškoloavanje koje me zainteresiralo i upisala ovaj *Program*.

- Vjera u Boga i njegovu riječ obogatila je moje odrastanje i život. Sjeme vjere u Boga od ranog djetinjstva usijali su mi roditelji odlaskom u crkvu, primanjem sakramenata te pripovijedanjem o Svetom pismu i Bogu. Moja je želja prenijeti to sjeme vjere u Boga djeci rane i predškolske dobi i omogućiti im odrastanje u vjeri i ljubavi.
- Potaknula me želja da kasnije nakon faksa mogu raditi u katoličkom vrtiću i s djecom raditi u vrtiću vjerski odgoj. Isto tako da naučim na koji način djeci približiti vjerske teme.
- Želja od malih nogu da provodim vjerski odgoj u vrtiću, ono što djeca (moji nećaci i nećakinje) žive u obitelji, a ja kao odgajateljica to u vrtiću s djecom ne mogu provoditi. Također me je potaknuo i aktivni život župne zajednice kod salezijanaca gdje sam doživjela živog Boga kao studentica kroz liturgiju i život praktičnog redovnog katolika.
- Upisala sam iz osobnih razloga, tj. iz potrebe da naučim kako mogu približiti vjeru djeci (kroz liturgiju, Bibliju i sav popratni sadržaj).
- Potaknula me je svijest o stanju u društvu, obiteljima, rodnoj ideologiji koja ulazi u sve pore društva. Shvatila sam da je krajnje vrijeme da svoju struku, vjeru i težnju ka Bogu i svetosti, uvedem u temelje društva, onim najmlađima. Da pokušam što više služiti Gospodinu i dovesti što više ljudi na njegov put.
- Prije svega potaknulo me činjenica što radim u katoličkom vrtiću gdje se već provodi vjerski program, te kolegice koje imaju već završeni vjerski odgoj. Željela bih ga i ja provoditi u radu s djecom.
- Ja sama nisam razmišljala o tome ali kada mi je ravnateljica ponudila da bi me poslala na program jako mi se svidjela ta ideja i rado sam pristala.
- Nakon što sam čula da kreće doškoloavanje jednostavno unutarnji glas – poziv.
- Smatram da vjerske, a i moralne vrijednote su se izgubile općenito u društvu i da se moramo vratiti temeljima odgoja a to nam omogućuje vjerski odgoj.
- Prvo to što sam vjernica, želim sve te vrednote i bogatstvo koje Crkva i mi vjernici imamo prenijeti djeci i roditeljima. Želim to što živim i vjerujem

prenijeti djeci. Djeci treba duhovna dimenzija, oni to žele, hoće, željni su toga. Proslavljati ime Božje gdje god da se nalazim.

- Dugo to radim u župi, s djecom a u vrtiću je iskrslo prazno svijetlo u skupini s vjerskim odgojem pa mi je ravnateljica to ponudila.
- Potaknula me potreba za osnivanjem vjerske skupine u vrtiću te vlastita želja da djetetu ponudim pravi put prema usvajanju životnih vrednota.
- Razgovor sa stručnim timom o duhovnosti, moj osobni poziv.
- Želja i potreba da dobijem potrebna znanja da mogu što kvalitetnije provoditi vjerski odgoj s djecom predškolske dobi.
- Želja za osobnim obrazovanjem kako bi mogla i znala djeci približiti vjerski odgoj, te iz želje za otvaranjem vlastitog vrtića u kojem bih mogla djeci osigurati vjerski odgoj.
- Prijedlog ravnatelja (koji sam doživjela kao poticaj Duha Svetoga). Prisutna je naravno želja naučiti kako djeci na primjeren način govoriti o živome Bogu... i iskrena vjera.
- Rad u grupi sa sestrom/tetom u katoličkom vrtiću, logičan niz je rad na sebi prvenstveno (što sam dobila) da preko mijenjanja sebe u nekim razmišljanjima, lakše radim s djecom i kod kuće.
- Želja za edukacijom i osposobljavanjem za provođenje i rad vjerskog odgoja.

Iz odgovora odgojiteljica u vjeri možemo zaključiti kako postoje razni čimbenici koji su ih potaknuli na upisivanje *Programa*, a to su volja i želja za napredovanjem, želja prenijeti djeci sjeme vjere te kršćanske i moralne vrednote, provoditi vjerski odgoj s njima te im ga približiti, svijest o stanju u obitelji, društvu i rodnoj ideologiji, rad u dječjem vrtiću gdje se provodi vjerski odgoj, slušanje unutarnjeg glasa – poziva, potreba za osnivanjem vjerske skupine u vrtiću, želja za osobnim obrazovanjem te edukacijom. Neke od njih navele su da ih je na upisivanje potaknulo čitanje knjige pape Franje *Želim ti dobar život*, kao i razgovor sa stručnim timom o duhovnosti i ponuda ravnateljice/ravnatelja da upišu *Program*.

Na treće pitanje »Jeste li prije upisa Programa cjeloživotnog obrazovanja *Teološko-katehetsko doškovanje za vjerski odgoj djece predškolske dobi* u predškolskim ustanovama obrađivali vjerske teme?« ponuđena su tri odgovora: da, ne te obilježavali smo samo blagdane (Božić, Uskrs...). Prije upisa *Programa* pet ispitanih odgojiteljica obrađivalo je vjerske teme s djecom u predškolskim ustanovama dok njih šest to nije

činilo. Prije upisa *Programa* devet ispitanih odgojiteljica obrađivalo je samo Božić, Uskrs te ostale blagdane.

Odgojiteljice su na četvrto pitanje »Kako su Vaši radni kolege/kolegice prihvatili Vašu odluku upisivanja Programa cjeloživotnog obrazovanja *Teološko-katehetsko doškolovanje za vjerski odgoj djece predškolske dobi?*« dale različite odgovore:

- Moji radni kolege su s radošću i velikom podrškom prihvatili moj upis.
- Većina mojih kolegica ne zna da sam upisala doškolovanje jer smo velik kolektiv, ali one koje su saznale neutralno su reagirale s komentarima poput »Baš lijepo« i slično.
- Moje radne kolegice i same su završile program *Teološko-katehetskog doškolovanja za vjerski odgoj djece predškolske dobi* i na taj su način upoznate sa svim kolegijima i načinom rada te su mi od samog početka podrška u svemu.
- Ne radim pa ne mogu odgovoriti na ovo pitanje.
- Ismijavali su *Program* i smatrali ga totalno bezveznim i nepotrebnim. Ravnateljica mi rekla da mi neće ništa financirati, što nisam ni očekivala. Ali sam se obratila biskupu i on je to sve blagoslovio i financijski pomogao moje školovanje da mogu služiti Gospodinu.
- Ravnateljica je podržavala jer zna da me to interesira, nekoliko ih je direktno *kolotalo očima*, nekoliko je (pretpostavljam) komentiralo iza leđa, nekoliko ih je zainteresirano pitalo i pratilo moj studij.
- Na neki način su to očekivali, odnosno nisu bili iznenađeni jer javno svjedočim svoju vjeru kad god mogu i kome god mogu. Doživjeli su ovo kao jedno stručno usavršavanje u domeni koja mi je bliska i interesna zona.
- Prihvatile su s radošću i veseljem jer ću im se pridružiti te da zajedno možemo kao cijeli kolektiv provoditi program i poučavati već od malena djecu vjeri.
- Kolegica s kojom radim u sobi tj. zajedno vodimo svoju grupu nije baš vjerski tip osobe, ali joj je bilo drago što sam dobila takvu ponudu od ravnateljice. Kolegice kojima sam to rekla su isto bile vesele zbog toga a neke su spomenule da bi i same išle na taj Program.
- Malo njih zna za to, oni koji znaju za to samo su rekli lijepo.
- Imala sam podršku od kolegica, nadam se da će neke od njih upisati sljedeće godine.

- Moje kolegice mene poznaju od početka kao vjernicu i osobu koja se trudi živjeti svoju vjeru. To im nije bilo iznenađenje i rekle su da je to za mene. Podržavaju me.
- Normalno je prihvaćeno.
- Dio kolegica »ismijavao« je program kao ponudu koja nije istovjetno važna s ostalim ponudama programa. Drugi dio je pak prepoznao mene kao radosnog svjedoka vjere te podržao u doškolovanju riječima »Ti si stvorena za to, vidi se da to doista živiš«.
- Neutralno. U početku je bilo upita znatiželjnih u smislu što se dobije kad se završi taj program, tj. koliko se i da li se plaća.
- Imam punu podršku kolegica u vrtiću.
- Jako dobro, poznaju moja uvjerenja i vide moj duhovni život.
- Kao i bilo koju drugu edukaciju.
- Vrlo, vrlo podržavajuće.
- Potaknuli su me, s obzirom na to da radim u katoličkom vrtiću.

Iz navedenih odgovora evidentno je da su kolegice i kolege ispitanih odgojiteljica većinom prihvaćali njihovo upisivanje *Programa*, ali također ima i onih koji to nisu podržavali te su ih ismijavali. Govorili su da *Program* nije bitan te ih je zanimalo da li se plaća. Jedna odgojiteljica je navela neugodno iskustvo s ravnateljicom koja joj je rekla da joj pohađanje *Programa* neće financirati, pa se obratila biskupu koji joj je pomogao oko upisa, a druga odgojiteljica je imala pozitivno iskustvo s ravnateljicom koja ju je podržala u upisivanju *Programa*.

Od odgojiteljica se tražilo da obrazlože odgovor na peto pitanje »Nakon odslušanog Programa cjeloživotnog obrazovanja *Teološko-katehetsko doškolovanje za vjerski odgoj djece predškolske dobi*, jeste li zadovoljni Vašom odlukom upisivanja *Programa*? Napišite obrazloženje svog odgovora«:

- Zadovoljna sam, jedino bih promijenila da nema toliko nepotrebne teorije, već da se doškolovanje bazira na stručnim stvarima i više prilagođenim programima, gdje bi mi stvarno naučili kako vjeru predočiti u što boljem smislu djeci.
- Nakon odslušanog *Programa* sretna sam jer ću moći raditi u vjerskoj skupini u vrtiću, stoga mi je vrlo drago da sam ga upisala. Ipak, samo doškolovanje nije bilo u skladu s mojim očekivanjima. Određeni kolegiji poput Dogmatske

teologije i Teologije sakramenata i liturgija vrlo su sadržajni i korisni, ali mnogi od kolegija samo su »zagrebali« površinu određene tematike bez početka i kraja. Predlažem smanjen obujam različitih kolegija i dublje ulaženje u određene vrlo važne kolegije. Smatram da bi doškolovanje trebalo imati više primjera iz prakse, a manje teorije nakon koje trebamo napisati seminarske radove ne upoznavajući literaturu i sadržaj kolegija. Također, predlažem da se profesori na početku kolegija izjasne o ispitnom zadatku kako bi mi odgojiteljice s privatnim, poslovnim i fakultetskim obvezama na vrijeme mogle krenuti izvršavati zadatak i završiti doškolovanje u roku. Tome u prilog ide i zamolba za odgovaranje na mailove određenih profesora i skraćivanje roka za čekanje na povratne informacije o našim napisanim radovima. Na kraju, predlažem da ne mijenjate odličnu organizaciju Tajništva fakulteta kojom su prijavili sve rokove koje smo htjeli, podsjećali nas na predavanja svakog tjedna, pisali potvrde o izlasku na ispit i subotama i obavještavali nas o promjenama rasporeda. Također, tijekom boravka na Fakultetu uvijek smo se osjećali dobrodošlo i poželjno uz lijepe riječi svih koje smo susretali.

- Zadovoljna sam dobivenim znanjem i trudom profesora da nam što više prenesu u kratkom vremenu. Ono na što bi skrenula pažnju je da ima više kolegija koji nam mogu više pomoći baš u samom neposrednom radu s djecom u vrtiću vezano uz vjerski odgoj.
- Zadovoljna sam što sam upisala ovaj program, ali smatram da ga treba poboljšati, doraditi. Smatram da se ne treba toliko fokusirati na teoriju nego puno više na praksu tj. na koji način odgojitelji u vrtićima mogu provoditi ove teme. Predlažem i za buduće generacije ovaj program.
- Nisam potpuno zadovoljna, prvo organizacija nepotrebno razvučeno kroz godinu do 1.7., a moglo se ranije zimi, proljeće kad nemamo toliko prvih svetih pričesti, krizmi, vjenčanja, svega što dolazi u 5.6.7. mj. Nije dobro što smo jedno predavanje istog kolegija slušali u 11. mjesecu, pa iduće u 5. mjesecu, nepotrebno cjepkanje. Nisam zadovoljna što ima puno teorije, a premalo prakse. Najviše sam zapravo naučila na zadnjem predavanju *Kateheze Dobrog pastira* i to nam treba najviše, pa preporučujemo da to uvedete na KBF jer ne možemo svi u Đakovo. Hvala!
- Nisam zadovoljna programom baš jer je program preširok za ono što nam treba. Skoro niti jedan profesor/profesoricica nije primijenio sadržaj tako da ga ja mogu

prikazati djeci. Neki od profesora ne shvaćaju kako funkcionira dan u vrtiću, osobito kako funkcionira gradski vrtić i vjerska skupina u njemu. Smatram da bi u sklopu studija trebalo raditi prvo više predavanja iz *Kateheze Dobrog Pastira* jer je taj predmet zapravo jedini koji prikazuje konkretnu praksu.

- Neizmjereno zadovoljna! Svako, ali svako predavanje srcu mi je potvrđivalo da sam na pravom mjestu! Dobila sam jako puno korisnih i važnih smjernica kako sve želje s početka ovog studiranja, predočit u praksu. Osjećam da ćemo moći dobiti pomoć od većine profesora u vidu savjeta, konkretne pomoći u praksi ili pisanja programa što nam je vrlo važno osjetiti jer u zajedništvu možemo puno više i bolje služiti našem Gospodinu!
- Zadovoljna jesam jedino falj puno praktičnog dijela, kroz praksu, kroz primjere, kako napraviti koju aktivnost. Izvrstan primjer prakse bila je *Kateheza Dobrog Pastira* kroz koju su nam prikazani konkretni primjeri aktivnosti. Trebalo bi nam omogućiti da se doškolujemo za *Katehezu Dobrog pastira* te da steknemo više praktičnog znanja i posložimo kako će nam biti lakše u radu.
- Zadovoljna sam odlukom o upisivanju *Programa* – najviše što sam sama rasla u vjeri, neke stvari su mi jasnije. Prijedlog za ubuduće – da program počne ranije, a ne tek 26. 11. kao prošle godine. Bilo bi dobro da predavanje završi prije 1.7. kao ove godine tj. kao što je to sada. Ako je moguće malo pojačati predmete koji su direktno vezani s praktičnim radom u vrtiću. Produljiti rok za završetak studija s obzirom na to da sve radimo i imamo i vrtićkih obaveza, ne samo studij.
- Jako sam zadovoljna i otvorilo mi je vrata i pojačalo žeđ za teološkim objašnjenjem i pojašnjenjem vjere. Definitivno predlažem uvođenje *Kateheze Dobrog Pastira* s pravom satnicom u ovaj *Program* jer nudi kvalitetnu praksu i teologiju.
- Jako sam zadovoljna što sam upisala. Puno sam radila na sebi a ujedno obogatila svoj život i vjeru kroz predmete koje sam odslušala. Predlažem da više bude metodičkih prezentacija, da se više sati posveti *Katehezi Dobrog pastira* i radu po principu Marie Montessori. Da predmeti budu redom raspoređeni, kako se koji odsluša da se može odmah i polagati.
- Zadovoljna sam predavanjima a posebno praktičnim hospitacijama u vrtićima. *Katehezu Dobrog pastira* bi htjela više prostudirati. Mislim više praktičnog rada, izrada materijala, više uputa u radu s roditeljima i pisanju programa.

- Nisam zadovoljna jer je premalo praktičnog rada a puno teorije koju baš i nećemo moći koristiti u radu u vrtiću. Molim Vas malo bolje organizirajte i pripazite predavanja one subote kada su produženi vikendi. Pokušajte uzeti u obzir da ranije počnete s programom ne tek sredinom studenog jer ovo je stvarno prekasno cijeli lipanj je nama u vrtiću malo preopterećen a i mi smo već na kraju snage.
- Ovim sam doškolovanjem dobila potvrdu temelja svoje vjere produbljene važnim teološkim znanjima. Za sve buduće generacije svakako bih predložila više praktičnih sadržaja (uvrstiti *Katehezu Dobrog pastira* više sati) te smanjiti zahtjeve teorijskih sadržaja (velik broj dominira) što nas nije usmjerilo za konkretno djelovanje u praksi.
- U potpunosti sam zadovoljna programom (navedenim). Moja osobna vjera i duhovnost je osjetno uznapredovala i veselim se to isto prenijeti na djecu. Svakako bih preporučila da se navedeni program omogući svake godine i da se vrtići na vrijeme informiraju. Uvesti semestar *Kateheza Dobrog Pastira*. Sve pohvale profesorima KBF-a na trudu i znanju koje su prenijeli nama laicima.
- Vrlo sam zadovoljna na osobnoj razini, ali što se tiče rada u vrtiću – smatram da nedostaje više praktičnog djela za rad s djecom, primjeri aktivnosti. Najviše me se dojmila *Kateheza Dobrog Pastira* i smatram da bi tu trebalo povećati satnicu.
- Da. Pojedinih kolegija koji su za praktični rad s djecom trebalo bi biti više sati.
- Jesam... bolja organizacija hospitacija bi bila super. I više sadržaja vezanih uz praksu, primjera, iskustava...
- Zadovoljna sam, ali bih željela da je bilo više kolegija, praktičnih, kao *Kateheza Dobrog Pastira*. Rasprave i razmjena iskustva s ostalim kolegicama i studenticama kod odrađenih aktivnosti na praksi i kod izvođenja vjerske aktivnosti.
- Zadovoljna sam teološkim sadržajima koji su me obogatili osobno kao vjernicu. Nisam zadovoljna količinom praktičnog sadržaja – kao što je *Kateheza Dobrog Pastira*, voljela bi da je taj sadržaj dobio veću satnicu.

Odgoviteljice uglavnom daju slične odgovore. Većina njih zadovoljna je upisanim *Programom*, ali postoji nekoliko elemenata koje bi promijenile. Smatraju da *Program* ima previše teorije, a premalo praktičnih primjera te da bi se satnica *Kateheze Dobrog Pastira* trebala povećati. Nadalje, profesori bi se na početku predavanja trebali izjasniti

o zadatku kako bi odgojiteljice imale dovoljno vremena izvršiti ga. Program bi trebao početi prije studenoga te bi tijekom predavanja trebalo posložiti tako da se predavanja iz istoga kolegija odslušaju jedno za drugim. Zatim bi odgojiteljicama trebalo omogućiti, da nakon što su odslušale određeni kolegij, polažu ispit. Organizacija od strane Tajništva bila je odlična i dotične osobe su uvijek bile na raspolaganju i pomoći.

Na koncu, iz istraživanja možemo izvući nekoliko sveukupnih zaključaka: više od polovice ispitanih odgojiteljica zaposleno je u gradskom vrtiću u kojem, nakon završene edukacije, žele provoditi vjerski odgoj. Odgojiteljice pokazuju volju za osobnim radom te produbljenjem znanja o vjeri kako bi na primjeren način provodile vjerski odgoj među djecom. Najviše ispitanih odgojiteljica obrađivalo je s djecom u predškolskim ustanovama samo određene blagdane (Božić, Uskrs...). Kao što možemo vidjeti, kolege i kolegice ispitanih odgojiteljica imali su podijeljena mišljenja vezano uz njihovo upisivanje *Programa*, jedan dio ih je podržavao u upisivanju *Programa*, čak su se neki i zanimali za *Program*, dok s druge strane postoje kolege i kolegice koji smatraju da je to nepotrebno te su se smijali kada su čuli da netko želi upisati *Program*. Većina odgojiteljica zadovoljna je upisanim *Programom*, ali sve se slažu oko toga da bi trebalo uvesti više sati vezanih uz provođenje praktičnog rada (*Kateheza Dobrog Pastira*).

2.2.3. Komparacija empirijskih istraživanja

Usporedivši istraživanje provedeno ak. god. 2002./2003. s onim koje sam provela ak. god. 2022./2023., možemo konstatirati kako se mnogo toga promijenilo u tih 20 godina. Prva generacija odgojiteljica/odgojitelja upisanih na *Doškolovanje* bila je ak. god. 2001./2002. kada je upisano 141 odgojiteljica/odgojitelj. Nadalje, ak. god. 2002./2003. upisano je 47 odgojiteljica/odgojitelja, 2004./2005. upisano ih je 50, 2009./2010. 78, 2014./2015. 94, a 2017./2018. 59 odgojiteljica/odgojitelja.¹⁰³ Ak. god. 2002./2003. u Zagrebu, Rijeci i Splitu jednogodišnji seminar upisalo je 129 odgojiteljica (u Zagrebu njih 47), dok je ak. god. 2022./2023. *Program cjeloživotnog obrazovanja* u Zagrebu upisalo njih 24, što nam govori kako zainteresiranost za upisivanje *Seminara/Programa*

¹⁰³ Usp. KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKUTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU, Teološko-katehetsko doškolovanje za vjerski odgoj djece predškolske dobi, u: <https://www.kbf.unizg.hr/teolosko-katehetsko-doskolovanje-za-vjerski-odgoj-djece-predskolske-dobi/#tab-id-1> (25.III.2024.)

cjeloživotnog obrazovanja iz godine u godinu pada. Ak. god. 2002./2003. bilo je 69 odgojiteljica i jedan odgojitelj koji su završili doškolovanje (anketu ispunilo 52), a jednogodišnji seminar pohađalo je 38 odgojiteljica (anketu ispunilo 25), pa prema tome vidimo da je od 107 odgojiteljica i 1 odgojitelja anketu ispunilo 77 odgojiteljica, dok je ak. god. 2022./2023. Program cjeloživotnog obrazovanja upisalo 24 odgojiteljice, a anketu ispunilo njih 20. Nadalje, istraživanjem provedenim prije 20 godina potvrđena je hipoteza da je vjerski odgoj u vrtićima neophodan, a ciljevi moga istraživanja bili su ispitati zašto su odgojiteljice odlučile upisati navedeni *Program cjeloživotnog obrazovanja*, što ih je potaknulo da žele provoditi vjerski odgoj u predškolskim ustanovama te kako je okolina u kojoj rade prihvatila njihovo upisivanje *Programa*. J. Šimunović tijekom svog istraživanja odgojiteljicama je postavio 9 pitanja, dok sam im ja postavila 5, a analizirat ćemo samo ona pitanja koja su jednaka u oba istraživanja.

Prvo pitanje koje je J. Šimunović postavio odgojiteljicama glasi: »Zašto ste se odlučili za jednogodišnji seminar *Teološko-katehetsko doškolovanje odgojiteljica u vjeri u predškolskim ustanovama?*«. Odgojiteljice su uglavnom odgovorile da su osjećale potrebu za produbljanjem osobnog vjerskog znanja kako bi svjedočenjem i radom u dječjim vrtićima mogle djeci približiti vjerske sadržaje, ali ih je i motivirala činjenica da je vjera važna za čovjekov život i njegov razvoj u svim dimenzijama. U mom istraživanju to je bilo drugo pitanje: »Što Vas je potaknulo da upišete Program cjeloživotnog obrazovanja *Teološko-katehetsko doškolovanje za vjerski odgoj djece predškolske dobi?*«. Odgojiteljice su odgovorile kako ih je na upisivanje *Programa* potaknula želja za napredovanjem, vjera u Boga, želja za provođenjem vjerskog odgoja u vrtiću te prijedlog ravnateljice/ravnatelja za upisivanje *Programa*. Vidimo kako su odgojiteljice sada, a i prije 20 godina, imale slične motive za upisivanje *Seminara/Programa* cjeloživotnog obrazovanja.

Drugo pitanje postavljeno odgojiteljicama ak. god. 2002./2003. bilo je: »Jeste li u svom radu obrađivali teme religioznog obilježja prije upisivanja jednogodišnjeg seminara *Teološko-katehetsko doškolovanje odgojiteljica u vjeri u predškolskim ustanovama?*«. Od ispitanih 77 odgojiteljica, većina onih s potvrđnicom (46), kao i onih koje su pohađale *Seminar* (18), obrađivale su teme religioznog obilježja prije upisivanja *Seminara*. Tijekom provođenja istraživanja odgojiteljicama sam postavila slično pitanje (3. u anketi): »Jeste li prije upisivanja Programa cjeloživotnog obrazovanja *Teološko-katehetsko doškolovanje za vjerski odgoj djece predškolske dobi* u predškolskim

ustanovama obrađivali vjerske teme?«. Samo 5 odgojiteljica od ispitanih 20 obrađivalo je vjerske teme prije upisivanja *Programa*, dok je njih 9 obrađivalo samo blagdane (Božić, Uskrs...). Možemo zaključiti da su se odgojiteljice prije 20 godina, dok još nisu upisale *Seminar/Program* cjeloživotnog obrazovanja, u svom radu s djecom intenzivnije bavile vjerskim sadržajima nego što je to danas.

Sedmo pitanje koje je J. Šimunović postavio odgojiteljicama glasi: »Kako su vaše kolegice/kolege na poslu prihvatili Vaše sudjelovanje na jednogodišnjem seminaru *Teološko-katehetsko doškolovanje odgojiteljica u vjeri u predškolskim ustanovama?*«. Ponuđeno im je nekoliko odgovora, a to su oduševljeno i s podrškom, samo su me podržavali, s određenom rezervom, ništa nisu pokazivali te neki su me podržavali, a neki ne. Odgojiteljice s potvrđnicom i one koje su upisale *Seminar* dale su jednak odgovor na ovo pitanje, a to je da je većina kolegica/kolega s određenom rezervom prihvatilo njihovo sudjelovanje na *Seminaru*. U mom istraživanju to je bilo četvrto pitanje: »Kako su Vaši radni kolege/kolegice prihvatili Vašu odluku upisivanja *Programa* cjeloživotnog obrazovanja *Teološko-katehetsko doškolovanje za vjerski odgoj djece predškolske dobi?*«. Odgojiteljice nisu imale ponuđene odgovore na ovo pitanje, nego su morale u nekoliko rečenica napisati odgovor, pa iz napisanoga možemo vidjeti kako je većina radnih kolega/kolegica prihvatilo njihovo upisivanje *Programa*, ali je bilo i onih koji to nisu podržavali te su ih ismijavali. Iz navedenoga možemo zaključiti kako su kolege i kolegice ispitanih odgojiteljica prije 20 godina upisivanje *Seminara/Programa* cjeloživotnog obrazovanja prihvaćali s određenom rezervom, a danas ih većina to prihvaća, ali još uvijek, samo u manjem broju, ima onih koji to ne žele prihvatiti.

Osmo pitanje postavljeno odgojiteljicama prije 20 godina bilo je: »Jeste li zadovoljni jednogodišnjim seminarom *Teološko-katehetsko doškolovanje odgojiteljica u vjeri u predškolskim ustanovama?* Molimo Vas da obrazložite svoj odgovor!«. Ponuđeno im je nekoliko odgovora, a to su da, ne u cijelosti, više sam očekivala od *Seminara* te ne. Većina odgojiteljica s potvrđnicom, kao i onih koje su pohađale *Seminar* zadovoljne su *Seminarom*. Odgojiteljicama sam postavila slično pitanje (5. u anketi): »Nakon odslušanog *Programa* cjeloživotnog obrazovanja *Teološko-katehetsko doškolovanje za vjerski odgoj djece predškolske dobi*, jeste li zadovoljni Vašom odlukom upisivanja *Programa?* Napišite obrazloženje svog odgovora.« Većina odgojiteljica željela bi da se u iduća održavanja *Programa* uvrsti više prakse jer sada u *Programu* ima previše teorije, a

smatraju da bi uz praksu puno više naučile. Također smatraju kako bi im *Kateheza Dobrog Pastira* uvelike pomogla u budućem zanimanju, pa zbog toga predlažu da se više sati *Programa* navedenoj katehezi.

Iz zaključaka cjelokupnih istraživanja proizlazi da su prije 20 godina, a i danas, odgojiteljice imale slične motive upisivanja *Seminara/Programa* cjeloživotnog obrazovanja, kao što su potreba za produblivanjem osobnog vjerskog znanja, želja za napredovanjem, produbljenje osobne vjere... Nadalje, većina odgojiteljica je prije 20 godina, tj. prije upisivanja *Seminara*, obrađivala vjerske teme s djecom, a u današnje moderno vrijeme to čini sve manje odgojiteljica. Također je vidljivo kako su prije 20 godina kolegice/kolege ispitanih odgojiteljica s rezervom prihvatile njihovo sudjelovanje na *Seminaru/Programu* cjeloživotnog obrazovanja, dok se danas to najnormalnije prihvaća. Odgojiteljice koje su ak. god. 2002./2003. upisale *Seminar*, kao i one koje su 2022./2023. upisale *Program* cjeloživotnog obrazovanja zadovoljne su sa sadržajima kolegija, samo što danas odgojiteljice smatraju kako u *Programu* ima previše teorije te da bi se trebalo posvetiti praksi jer smatraju da bi tada mogle bolje naučiti ono što ih se podučava.

Zaključak

Na temelju religiozno-pedagoške i katehetske literature, rezultat ukupnog istraživanja upućuje nas na činjenicu da je vjerski odgoj djece rane i predškolske dobi namijenjen djeci od treće godine života do polaska u školu koji se temelji na psihologiji duhovnog razvoja, sakramentu krštenja, prisutnosti djece u božanskoj Objavi te u osobi Isusa Krista.

Provođenje vjerskog odgoja u Republici Hrvatskoj temelji se na pravnim osnovama *Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske na području odgoja i kulture, Ugovora o katoličkom vjeronauku u javnim školama i vjerskom odgoju u javnim predškolskim ustanovama, Zakona o predškolskom odgoju i naobrazbi te Programa katoličkog vjerskog odgoja djece rane i predškolske dobi.*

U daljnjem istraživanju zapazili smo da je provođenje vjerskog odgoja predškolskog djeteta proces cjelovitog izgrađivanja, razvijanja i oblikovanja djetetove osobnosti u njegovim kako opće-ljudskim, tako i u duhovno-vjerničkim komponentama.

Nadalje, postali smo svjesniji važnosti osobe odgojitelja u vjeri s njegovim profesionalnim i duhovno-vjerničkim značajkama, stoga se za provođenje vjerskog odgoja u predškolskim ustanovama od odgojitelja zahtjeva da završi Program cjeloživotnog obrazovanja *Teološko-katehetsko doškolovanje za vjerski odgoj u predškolskim ustanovama.*

Formacija odgojitelja i odgojiteljica u vjeri, koja se kroz proteklih dvadeset godina provodila na temelju Programa cjeloživotnog obrazovanja *Teološko-katehetsko doškolovanje za vjerski odgoj u predškolskim ustanovama* upućuje nas na zaključnu misao o njezinoj važnosti, što je potvrđeno i u empirijskom istraživanju provedenom ak. god. 2022./2023.

Literatura

Dokumenti

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske*, Zagreb, 2001.

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Program katoličkoga vjerskog odgoja djece rane i predškolske dobi*, Zagreb, 2015.

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, Ugovor o katoličkom vjeronauku u javnim školama i vjerskom odgoju u javnim predškolskim ustanovama, u: Nikola ETEROVIĆ (komentar), *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske*, Zagreb, 2001.

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, Ugovor o suradnji na području odgoja i kulture, u: Nikola ETEROVIĆ (komentar), *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske*, Zagreb, 2001.

HRVATSKI SABOR, Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i obrazovanja, u: *Narodne novine*, 2.VI.2008.

ZASTUPNIČKI DOM SABORA REPUBLIKE HRVATSKE, Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi, u: *Narodne novine*, 30.I.1997.

Knjige

ALBERICH Emilio, Kateheza, u: Marko PRANJIĆ (ur.), *Religijsko-pedagoško katehetski leksikon*, Zagreb, 1991.

BARIČEVIĆ Josip, Osposobljavanje odgojitelja i stručnih suradnika za vjerski odgoj djece u predškolskim ustanovama, u: Alojzije HOBLAJ – Milan ŠIMUNOVIĆ (ur.), *Pustite malene k meni*, Zbornik radova/Nacionalni skup o vjerskom odgoju djece predškolske dobi u izvanobiteljskim uvjetima, 19. i 20. ožujka, Zagreb, 1999.

Dejana BOUILLET, *Izazovi integriranog odgoja i obrazovanja*, Zagreb, 2010.

DEMARIN Josip, *Pedagogija Marije Montessori*, Zagreb, 1929.

FREGNI Gianfranco, Kateheza predškolske djece, u: Marko PRANJIĆ (ur.), *Religijsko-pedagoško katehetski leksikon*, Zagreb, 1991.

GIANOLA P., Odgajatelj, u: Ivan MARIJANOVIĆ (ur.), *Leksikon odgojno-obrazovnih znanosti*, Zagreb, 2017.

GJURKOVIĆ Tatjana, *Terapija igrom. Kako razviti vještine za razumijevanje djeteta i probuditi odnos s njim*, Zagreb, 2018.

GUDJONS Herbert, *Pedagogija: Temeljna znanja*, Zagreb, 1994.

HOBLAJ Alojzije, *Od zrna do kruha. Priručnik za odgojitelje i učitelje uz Dane kruha*, Zagreb, 1995.

HOBLAJ Alojzije, Otkrivajmo i upoznajmo svijet zajedno. Vjerski odgoj djece predškolske dobi u suradnji obitelji i vrtića, u: Milan MATIJEVIĆ, *Zbornik radova 3. dani predškolskog odgoja Čakovec '94*, Čakovec, 1994.

HOBLAJ Alojzije, *Teološko-katehetska ishodišta vjerskoga odgoja u ranom djetinjstvu*, Zagreb, 2006.

JURIĆ Kata s. Amabilis, *Duhovnost vjeroučitelja vjernika laika u suvremenim hrvatskim crkveno-društvenim uvjetima*, Zagreb, 2015.

JURIĆ Kata s. Amabilis, *Vjerski odgoj djece predškolske dobi u Hrvatskoj. Teološko-katehetska, religiozno-pedagoška i pravna ishodišta*, Zagreb, 2023.

KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu*, Zagreb, 2000.

MACCHIETTI Sira Serenella, *Dijete*, u: Ivan MARIJANOVIĆ (ur.), *Leksikon odgojno-obrazovnih znanosti*, Zagreb, 2017.

MACCHIETTI Sira Serenella, *Vrtić (dječja škola)*, u: Ivan MARIJANOVIĆ (ur.), *Leksikon odgojno-obrazovnih znanosti*, Zagreb, 2017.

MIJATOVIĆ Antun, *Leksikon temeljnih pedagoških pojmova*, Zagreb, 2000.

MONTESSORI Maria, *Dijete – tajna djetinjstva*, Zagreb, 2003.

MONTESSORI Maria, *Upijajući um*, Beograd, 2003.

NANNI Carlo, *Odgoj*, u: Ivan MARIJANOVIĆ (ur.), *Leksikon odgojno-obrazovnih znanosti*, Zagreb, 2017.

PASTUOVIĆ Nikola, *Edukologija: integrativna znanost o sustavu cjeloživotnog obrazovanja i odgoja*, Zagreb, 1999.

PHILIPPS Silvija, *Montessori priprema za život. Odgoj neovisnosti i odgovornosti*, Jastrebarsko, 1999.

SCHÄFER Claudia, *Poticanje djece prema odgojnoj metodi Marije Montessori. Priručnik za odgojitelje i roditelje*, Zagreb, 2015.

SEITZ Mariele – HALLWACHS Ursula, *Montessori ili Waldorf? Knjiga za roditelje, odgajatelje i pedagoge*, Zagreb, 1996.

SLUNJSKI Edita, *Devet lica jednog odgajatelja/roditelja*, Zagreb, 2003.

VUJČIĆ Vladimir, *Opća pedagogija. Novi pristup znanosti o odgoju*, Hrvatski pedagoško-književni zbor, Zagreb, 2013.

Članci

BADURINA Vlatko, Otkrivati Božji trag – duhovno praćenje, u: *Kateheza*, 25 (2003.) 3, 229-250

BARIĆ Denis, Inicijalna formacija vjeroučitelja: izazov Crkvi i školi, u: *Bogoslovska smotra*, 68 (2013.) 3, 339-352

FUČEK Ivan, Moralno – religiozni razvoj djeteta, u: *Obnovljeni život*, 34 (1979.) 6, 504-529

GARMAZ Jadranka – TOMAŠEVIĆ Frano, Odgajanje opažanjem: neke specifičnosti odgoja prema Montessori pedagogiji, u: *Služba Božja*, 58 (2018.) 4, 443-464

GRUEN Wolfgang, Zahtjevi katehetske formacije u Crkvi i u Salezijanskoj službi, u: *Kateheza*, 26 (2004.) 4, 341-358

HOBLAJ Alojzije, Nastavni program i nastavni plan za doškoloavanje odgojitelja (i stručnih suradnika te vjeroučitelja za vjerski odgoj djece u predškolskim ustanovama) – prihvaćeni prijedlog, u: *Katehetski glasnik*, 2 (2000.) 2 (3), 172-180

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, Doškoloavanje odgojiteljica za vjerski odgoj u predškolskim ustanovama na crkvenim učilištima u Hrvatskoj, u: *Katehetski glasnik*, 2 (2000.) 2 (3), 181-182

JAKŠIĆ Josip, Značenje odgojitelja vjere u suvremenoj katehizaciji s obzirom na odgoj vjere u obitelji, u: *Bogoslovska smotra*, 57 (1987.) 1-2, 50-60

MOHORIĆ Marijana, Doprinos vjerskog odgoja cjelovitom razvoju djece rane i predškolske dobi, u: *Magistra ladertina*, 12 (2017.) 1, 59-73

PARLOV Mladen, Nužnost duhovnog vodstva. Prikaz i osvrt, u: *Crkva u svijetu*, 35 (2000.) 2, 231-237

PASTUOVIĆ Nikola, Odgoj odraslih, u: *Andragoški glasnik*, 14 (2010.) 1, 7-20

PRKAČIN Roko, Značenje i uloga duhovnog vodstva u Crkvi, u: *Obnovljeni život*, 57 (2002.) 1, 121-139

SLUNJSKI Edita – ŠAGUD Mirjana – BRAJŠA-ŽGANEC Andreja, Kompetencije odgojitelja u vrtiću – organizaciji koja uči, u: *Pedagogijska istraživanja*, 3 (2006.) 1, 45-57

ŠIMUNOVIĆ Josip, Pastoralna skrb za najmlađe članove Crkve, u: *Bogoslovska smotra*, 73 (2003.) 4, 813-832

TOMAŠEVIĆ Luka, Svećenički identitet i formacija, u: *Služba Božja*, 36 (1996.) 1, 63-74

TOMIĆ Celestin, Biblijsko poimanje čovjeka, u: *Crkva u svijetu*, 22 (1987.) 3, 234-240

VELČIĆ Bruna, Čovjek – slika Božja i njegova moralna odgovornost, u: *Bogoslovska smotra*, 82 (2012.) 3, 536-540

VUKASOVIĆ Ante, Odgojna preobrazba u teleologijskom i aksiologijskom ozračju, u: *Odgojne znanosti*, 12 (2010.) 1, 97-117

VUKASOVIĆ Ante, Odgoj za etičke vrijednosti u obitelji i školi, u: *Obnovljeni život*, 46 (1991.) 1, 49-58

Mrežni izvori

Usp. KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKUTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU, Teološko-katehetsko doškolovanje za vjerski odgoj djece predškolske dobi, u: <https://www.kbf.unizg.hr/teolosko-katehetsko-doskolovanje-za-vjerski-odgoj-djece-predskolske-dobi/#tab-id-1> (25.III.2024.)

Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Hrvatska enciklopedija, u: <https://www.enciklopedija.hr/>

MINISTARSTVO ZNANOSTI I OBRAZOVANJA, Rani i predškolski odgoj i obrazovanje, (2023.), u: <https://mzo.gov.hr/istaknute-teme/odgoj-i-obrazovanje/rani-i-predskolski-odgoj-i-obrazovanje/128> (11.X.2023.)